

s. 12 Campbell-
yhteistyö käynnistyy

s. 5 Sosiaalityön asian-
tuntijuus ja paikalliset
innovaatiot

s. 15 Millaiseen tietoon
sosiaalipalvelujen
tulisi nojata?

F i n S o c n e w s

Evaluaatio ja interventio

Uutiskirje
sosiaalihuollon
menetelmien
arvioinnista
1/2001

Tarkoittaako
arviointitutki-
mus yhteiskun-
nan ja tutkimuk-
sen uudenlaisia
suhdetta?

Evaluaatiotutkimuksen aalto hyökyttyä uuden julkishallintoajattelun vanavedessä. Poliittikkaa toteutetaan ja hallinnoidaan projekteina, joilla on erillispäätöksiin perustuvat rahoitukset, joten niitä on arvioitava. Evaluaatiotutkimus professionalisoituu, mutta onko siinä mitään tutkimuksellisesti uutta?

Puheenvuorossani väitän, että tutkimusmenetelmien ja -tekniikoiden suhteen uutuus on näennäistä, mutta tiedon suhde käytäntöihin on projektien maailmassa erilainen kuin suunnittelun politiikassa. Kun

tieto välittyy käytäntöihin politiikan ohjaaman suunnittelun kautta, tutkimustiedon ja käytännön tiedon välillä vallitsee rakenteellinen ero. Kun taas tieto välittyy käytäntöihin projektien ja niiden evaluaatioiden kautta, tutkimustiedon ja muun tiedon välinen jyrkkä raja häviää. Tutkimustiedon keskeiseksi ongelmaksi muodostuu yleistettävyyden ja tiedon kasautuminen. Sosiologinen interventio on lähestymistapa, joka ottaa huomioon tutkimustiedon ja käytännön tiedon kaksisuuntaisen vuorovaikutuksen ja hyödyntää sitä tiedon kasautumiseksi ja kasautuneen tiedon soveltamiseksi.

Evaluaatiotutkimuksen aalto hyökyttyä uuden hallintoajattelun vanave-

dessä. Julkisia palveluita organisoidaan projekteiksi, joilla on erillinen hallinto ja erillinen rahoitus, useimmiten pääasiassa julkista rahaa mutta myös yksityistä. Projekteja on arvioitava ja linjahallinnonkin tulosjohtaminen edellyttää tulosten mittaamista tai osoittamista muulla tavoin. Evaluaatiotutkimus professionalisoituu: oppikirjoja ilmestyy, kurseja järjestetään ja tutkimuksen terminologia alkaa elää omaa elämäänsä.

Ei ole aivan helppoa tunnistaa mikä tässä on tutkimuksellisesti uutta ja mikä pikemminkin tutkimuksen organisaatiosta ja tavoitteista johtuvaa retoriikkaa. Sikäli kuin arviointi on tutkimusta tai perustuu tutki-

mukseen, menetelmälliset peruskysymykset luultavasti ovat saman tapaisia kuin yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa yleensä. Sen sijaan tutkimuksen, sen kohteen ja niitä säätelevän valtajärjestelmän suhteet saattavat olla erilaisia kuin perinteisessä suunnittelua palvelevassa yhteiskuntatutkimuksessa, ja tämä taas pakottaa asettamaan uuteen valoon sekä tiedonkäsityksen että ne odotukset, joita tutkimukseen kohdistuu sekä muiden että tutkijoiden itsensä taholta.

SUUNNITTELUN POLITIIKASTA PROJEKTIEEN MAAILMAAN

Perinteisessä ajattelussa tutkimustieto välittyy käytännön elämään suunnittelun välityksellä. Sitä ohjaa – ainakin ideaalitapauksessa – demokraattinen poliittinen valta. Sanon tätä mallia suunnittelun politiikaksi. Suunnittelun politiikassa tutkimuksen tieto ja muiden ihmisten tieto samasta todellisuudesta kuuluvat kahteen eri maailmaan. Tämän modernin tiedonkäsityksen lähtökohtana on ajatus, että tutkimus tuottaa tietoa tutkimuksen kohteista riippumattomasti, ja suunnitteluorganisaatio käyttää tutkimustietoa standardoitujen käytäntöjen tai tekniikoiden aikaansaamiseen. Kokonaisuutta ohjaa poliittinen valta, joka suoranaisesti säätelee nimenomaan suunnittelua eli tutkimustiedon välitystä, mutta jolla on epäsuorasti vaikutuksia myös siihen mitä tutkitaan ja miten.

Projektien ja evaluaation maailmassa tällaista kahtia jakautunutta tiedonkäsitystä on vaikeaa ja epärealistista pitää yllä. Projekteja ohjaa monenlaisten valtalähteiden ja vallan tyyppien ristiriitainen verkko. Projektien tekijöillä on paljon ja monenlaista tietoa siitä mitä he pyrkivät saamaan aikaan, millä keinoin ja miksi. Osa tästä tiedosta voi olla väärää, mutta se on silti todellisuutta. Projektit tuottavat itsekseen, ilman erillistä suunnittelua ja sen taustalla olevaa tutkimusta sekä hyviä että myös huonoja käytäntöjä. Tutkimus ja arviointi tulevat yleensä paikalle vasta jälkeen päin, post factum ja joskus myös post festum.

Tällöin tutkimukseen kohdistuu monia ristiriitaisia roolin määrittelyjä ja odotuksia. Tavallisin mielikuva on, että tutkija on tuomari, joka antaa sekä suoritusta että tyyliä projektia koskevaa ulkoista päätöksentekoa varten. Tutkimus voi myös olla varas, joka tavoittelee projektista sitä koskevaa tietoa välittääkseen sen sitten muita projekteja koskevan suunnittelun ja päätöksenteon tarpeisiin. Tällainen oli varsinkin ns. evaluaatiotutkimuksen toisen aallon tyypillinen tutkimusasetelma. Järjestettiin suuria koejärjestelyä muistuttavia kokeiluja vertailupaikkakuntineen ja pyrittiin tekemään yleistäviä päätelmiä ohjelmien vaikutuksista. Projektit eivät periaatteessa ole olleet tavoitellun tiedon tilaajia vaan ainoastaan sen kohteita. Käytännössä tilanne on kuitenkin useimmiten ollut toinen – projektit ja niiden arvioinnit eivät ole olleet toisistaan riippumattomia, ja tätä on usein paheksuttu tai ainakin epäilty arvioinnin puolueettomuutta.

Kolmanneksi arviointi on saattanut joutua agentin rooliin. Varsinkin kun on toteutettu suuria ja kalliita ongelmien ehkäisyyn tähtäviä hankkeita, arvioinnin vastuulla on ollut valvoa, että resurssit todella käytetään siihen tarkoitukseen, johon ne on myönnetty eikä esimerkiksi vähemmistön yleisten etujen tai muiden poliittisten tavoitteiden ajamiseen. Toisinaan tutkimus päinvastoin ymmärtää itsensä sissiksi, jonka tehtävänä on edistää tutkittavien hankkeiden tai sosiaalisten liikkeiden päämääriä yhteiskunnan valtarakenteita vastaan. Radikaalit toimintatutkimuksen liikkeet 1960-luvulla olivat tällaisia, mutta ajatus ja tutkijoihin kohdistuva toive ei nytkään ole vieras monissa hyvää tarkoittavissa hankkeissa. Juuri sissitutkimuksen vaikutuksesta ja sen vaihtoehdoksi *Alain Touraine* kehitti oman toimintatutkimuksensa paradigmaa 1970-luvun lopulla. Siinä tutkijat pysyvät omassa asiantuntijaroolissaan ja kriittisellä etäisyydellä muista toimijoista, vaikka useimmiten suhtautuvatkin myönteisesti heidän pyrkimyksiinsä periaatteessa ja pitkällä tähtäyksellä.

Tätä lähestymistapaa Touraine sanoi sosiologiseksi interventioksi. Sitä voisi sanoa myös tulkitsijan rooliksi, koska tutkimuksen tarkoituksena ei ole suoranaisesti ”kehittää” toimintaa sen enempää edustamalla toimijoita kuin pyrkimällä ohjaamaan tai valvomaan sitä mitä he tekevät.

Varkaan ja agentin roolit noudattavat itse asiassa pikemminkin suunnittelun politiikan kuin projektien maailman logiikkaa. Tutkimustiedon soveltaminen suunnittelun kautta toimijoiden käytäntöihin ajatellaan niissä mahdolliseksi riippumatta toimijoiden omasta tiedosta: sitä konstituivasti, rajoittavasti tai suorastaan sen vastaisesti. Sissinä, tulkitsijana ja osittain myös tuomarina toimiessaan tutkimus sitä vastoin antaa palautteen toimijoille itselleen heidän omasta tiedostaan ja käytännöstään. Varsinkin tulkitsija rooli edustaa uudenlaista tutkimuksen asiantuntijapositiona, johon liittyy sekä ongelmia että mahdollisuuksia ja lupauksia.

YLEINEN TYÖNSOSIOLOGIA

Keskeinen ongelma liittyy tiedon yleistettävyyteen ja kasautumiseen. Jos tutkimus on ensisijaisesti projektin tulkitsija, sen tuottama tieto on paikallista ja kontekstiin sidottua palautetta – kritiikkiä eikä suunnittelua tai suunnittelun perustietoa. Tarkoittaako tämä siis sitä, että evaluaatiotutkimus muuttuukin osaksi projektihallintoa tai kehittämistä ja menettää tutkimuksellisen luonteen? Vielä pahempi puoli samaa ongelmaa on kysymys, mihin arviointitutkijoiden kritiikki tai kehittäminen sitten perustuu, jos heidän toimintansa on kontekstiin sidottua ja siihen rajattua tiedon hankintaa ja jalostamista?

Kehittämisen ja kehittävän työntutkimuksen piirissä muodostunut yleinen tieto projektityöskentelystä on varmasti hyvä resurssi, mutta luonteeltaan kuitenkin joko liian abstrakti tai liian konkreettinen. Tilanne on sama kuin muusakin ihmissuhdetyössä. Yleinen tunnevuorovaikutuksen abstrakti teoria voi olla periaatteessa hyödyllinen kenelle tahansa, mutta yksin sen varassa ei voi

auttaa erityisongelmiin ajautunutta alkoholistiperhettä. Vastaavasti yleisen teoreettisen lähtökohdan nojalla hankittu käytännön kokemus voi olla tärkeä terapeutin/kehittäjän voimavara, mutta ei sittenkään riittävä, jos ei tunne ongelma-aluetta tai projektin sisältöä. Pahimmillaan puhdas kehittäjän ammattitaito tuottaa näennäistehokasta ja teknisen näköistä "tuotteistettua" konsultointia, jonka markkinointi perustuu pikemminkin yritysten ja organisaatioiden johdon turvallisuuden ja mukavuuden tarpeeseen kuin operatiiviseen tuloksellisuuteen.

AINUTKERTAISUUDEN HARHA

Sosiologisen intervention mahdollisuus perustuu siihen, että on käytettävissä kasautuvaa yleistä tietoa ei vain projektityöskentelyn omasta logiikasta ja työnsosiologiasta, vaan myös niistä asioista, jotka kunkin aihepiirin projektityöskentelyssä ovat tärkeitä. Tämä ei ole epärealistinen oletus. Esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön projektit ovat pääpiirteissään huomattavan samanlaisia, ja ainakin paljon vähemmän ainutlaatuisia kuin projektin toimijat itse mielellään kuvittelevat. Toiveet siitä, että elämänhallintaa parantamalla vähennetään päihteiden käyttöä ja varsinkin päihdeongelmia; usko valistukseen ja ihmisten kykyyn kantaa vastuuta; usko myönteisen asenteen ja yhteisöllisyyden vaikutuksiin; ja monet muut unelmat ovat hyvin saman tapaisia eri puolilla maailmaa toteutetuissa paikallisissa hankkeissa. Ne eivät ole aina perusteettomia ja niille on löydettävissä tukea yleisestä sosiologisesta tutkimuksesta, mutta ne koetaan tavallisesti "uusiksi" ja "ennakkoluulottomiksi" ideoiksi. Myös projektien perustamisen puitteet ovat usein samanlaisia; samoin niiden taustalla olevat teoriat ehkäistävän ongelman syistä ja päihteiden käytön luonteesta. Usein myös käytännöt ovat huomattavan samankaltaisia kovin erilaisissakin olosuhteissa. Suuria eroja on tietysti myös, mutta yhteistä on sekin ettei eroista ja vaihtoehdoista tavallisesti olla kovin tietoisia.

Ongelmatkin toistuvat: projektin teoria on liian yleinen, projekti ei ulotu rakenteellisiin tekijöihin kuten työttömyyteen, eriarvoisuuteen, koulujärjestelmään, asuinyhteisöjen suunnitteluun jne. Samoin projektit ovat tavallisesti voimattomia aineiden tarjontaan nähden, eivät aina saavuta oikeita riskiryhmiä ja joutuvat taiteilemaan ammatillisten ja muiden kilpailevien intressien rajavyöhykkeillä.

SOSIOLOGINEN INTERVENTIO ON TULKINTAA

Yleistettävyyttä siis on. Siitä huolimatta tiedon kasautuminen projektien ja arvioinnin maailmassa on epistemologinen ongelma, tai tarkemmin sanoen erilainen ongelma kuin suunnittelun politiikassa. Keskeinen ero on suhtautumisessa tutkittaviin, siis arvioinnin kohteen tietoon. *Anthony Giddens* kirjoitti vuonna 1979 ilmestyneessä teoksessaan "Yhteiskuntateorian keskeisiä ongelmia", että viime vuosisadan tieteenfilosofiassa ja yhteiskuntatieteissä on monesta suunnasta lähestytty sen tosiasian tunnustamista että "jokainen yhteiskunnan jäsen tietää välttämättä (käytännöllisessä ja diskursiivisessa muodossa) huomattavan määrän siitä miten yhteiskunta toimii osallistumalla siihen: tai tarkemmin sanoen, että sellaista tietoa sisältyy siihen miten yhteiskuntaa tuotetaan ja uusinnetaan toiminnan ja rakenteen kaksinaisuudessa" (MT, 250).

Tiedonsosiologi *Bruno Latour* on sitä mieltä, että suunnittelun politiikan kaksijakoinen tiedonkäsitys on moderni harhakuva, joka on peräisin tekniikan maailmasta vaikka ei sielläkään pidä paikkaansa. Hänen mukaansa tekniset innovaatiotkaan eivät ole luonnontieteen objektiivisten tulosten suunnitelmallista käyttöönottoa ihmiskunnan hyväksi. Ne ovat pikemminkin erilaisten tiedon- ja muiden intressien käännöksiä teknisten ratkaisujen kielelle.

Tämä näkökohta on ainakin yhtä hedelmällinen myös sosiaalisten maailman parannushankkeiden arvioinnissa. Se tarkoittaa, että hankkeiden olemas-

saoloa, tavoitteita, muotoa ja sisältöä ei kannata tarkastella vain teknisinä ratkaisuina annettuihin ongelmiin, vaan monien keskenään risteytyvien pyrkimysten ymmärrettävissä olevana mutta usein osallistujille itselleen epäselvänä hahmona. Se tarkoittaa myös, että arviointi ja sen kohde ovat samassa kielellisessä maailmassa ja voivat siis mielekkäästi kommunikoida keskenään.

Tämä taas ei tarkoita, että arviointitutkimus vain toistaa (muille) sitä mikä tutkittavat muutenkin tietävät. Päinvastoin ollakseen kiinnostavaa ja hedelmällistä sosiologista interventiota, tulkinnan on tuotava kuvaan jotakin uutta. Merkitykset ovat monitasoisia ja oikukkaita, ja tulkintaa hyvin tukeva ymmärrettävyyden teoria on yhtä välttämätön intervention apuväline kuin yleinen työnsosiologinen teoriakin. Historiallinen ja vertaileva tieto ja analyysi hankkeiden kontekstista ja ympäristöstä, eroista ja yhtäläisyyksistä muualla toteutettaviin tai aikaisempiin vastaviin hankkeisiin nähden sekä projektiin suuntautuvista intresseistä, valtasuhteista ja pyrkimyksistä ovat olennaisia sosiologisen intervention aineksia.

TIETOKANTAYHTEISTYÖ

Mutta myös sisältöalueita koskevaa kasautuvaa tietoa tarvitaan. Sen kertyminen on monimutkainen asia silloin kun esimerkiksi ehkäisevä päihdetyö toteutuu paikallisina hankkeina. Kun ehkäisevä alkoholipolitiikka vielä saattoi nojautua yleispätevään oppiin saatavuuden rajoittamisen hyvistä vaikutuksista, tätä yhtä teoriaa voitiin testata missä tahansa ja perustella sen nojalla aivan muualla tehtäviä päätöksiä ja aikeita. Mutta kun ehkäisevä päihdetyö tapahtuu paikallisina hankkeina kovin erilaisilta näyttävissä olosuhteissa, on vaikea kuvitella yhtä yksinkertaista yhtenäistä teoriaa sen tueksi.

Yksi mahdollisuus on kehittää maailmanlaajuisia tietokantayhteistyötä, jonka tuloksena voisi olla helposti käytettävä ja kasvava kokoelma katsauksia erityyppisiin hankkeisiin ja niistä saatuihin kokemuksiin. Tällaista yhteistyötä

on jo aloiteltukin muutamilla sosiaalityön, rikosten ehkäisyyn ja koulutuksen aloilla Pennsylvanian yliopiston Robert Boruchin aloitteesta. Campbell Collaboration -verkosto tuottaa katsauksia verkostoon osallistuvien kiinnostuksen kohteena olevista hanketyypeistä lääketieteellisen Cochrane -yhteistyön mallin mukaisesti.

Lääketieteellinen evaluaatio ei käy suoraan malliksi yhteiskuntatieteellisillä aloilla, koska sosiaaliset prosessit eivät ole samalla tavalla vakioisia olosuhteista riippumatta kuin ruumiin vaivat ja niiden hoitojen vaikutukset. Monista saman tyyppisistä hankkeista tehdyt metaevaluaatiot voisivat silti kiinnittää huomiota yhtäläisyyksiin ja eroihin, kiinnostaviin sosiaalisiin prosesseihin, käyttökulttuurien piirteisiin ja erilaisten valtarakenteiden vaikutuksiin. Tuollaisia seikkoja olisi hyödyllistä pitää silmällä kun uusia hankkeita syntyy ja ruvetaan arvioimaan. Koska tilastollinen yleistäminen ei ole mahdollista, johtopäätösten on nojauduttava yhteiskuntateoriaan ja oltava melko abstrakteja. Silloinkin niiden hyödyntämisessä tarvitaan paikallista "emic" tietoa, mutta luovaa sosiologista mielenkiintoa käyttäen tehdyt yhteenvedot olisivat todennäköisesti arvokas resurssi interventionistiselle arviointitutkimukselle.

PEKKA SULKUNEN,

Professori,
Helsingin Yliopisto

PÄÄKIRJOITUS:

FinSocin näkökulmasta

Tässä FinSoc Newsin numerossa käsitellään luotettavan tiedon ja näytön ongelmia. Tuottaako evaluaatio kasautuvaa tietoa? Millaisia järjestelyitä suunnitellaan Ruotsissa sosiaalialan tietoperustan parantamiseksi? Entä millaista kansainvälistä yhteistyötä suunnitellaan sosiaalialan tietoperustan kehittämiseksi? Vaikka numeromme teemat vaikuttavat tällä kerralla ehkä turhankin akateemisilta, on varmaa, että nämä teemat tulevat pian vaikuttamaan erittäin paljon kaikkien sosiaalialan ammattilaisten työhön.

Tietotekniikan edistyminen tulee merkitsemään erittäin suuria muutoksia sosiaalialan tutkijoille. Kun aikaisemmin kunnan kirjallisuuskatsauksen edellyttämien lähteiden hankinta teetti pitkän ajan työtä, on tilanne jo nykyään koko lailla toisennäköinen. Internetin hakukoneet tuottavat nopeasti kymmenittäin viittauksia relevantteihin lähteisiin. Ongelmana on edelleen kirjojen ja artikkeleiden hankinta, seulonta ja lukeminen.

Tätä työtä ei helpota nykyinen tutkimuskulttuuri, joka korostaa jokaisen tutkimuksen yksilöllistä ainutkertaisuutta. Esimerkiksi väitöskirjoja pidetään edelleen eräänlaisina kokonaistaideteoksina, jossa empiiriset tulokset ovat kyllä tärkeitä, mutta jotenkin rajatussa mielessä. Vaikkapa sosiaalityön väitöskirjojen nimistä ei aina voi päätellä, mitä tutkimus tulee pitämään sisällään.

Internetin seuraavan vaiheen syntyminen muutaman vuoden sisällä mahdollistaa tehokkaammat haut ja nopeammat yhteydet kirjojen ja artikkeleiden siirtämiseen.

Tiedon määrän kasvaessa informaattikkojen ammattitaidosta tulee yhä tärkeämpää. Samalla yksittäisen tutkimuksen tulosten merkitys ehkä muuttuu. Tulevaisuudessa tutkimusten nimet ja abstraktit tulevat varmasti olemaan erityisen huolellisen viilauksen ja harkin-

nan kohteita, jotta mahdollisimman moni haku osuisi löytämään kohteensa. Samoin tutkijoiden välisen kansainvälisen yhteydenpidon ja yhteistoiminnan merkitys lisääntyy.

Pekka Sulkunen kirjoittaa lehdesämme näistä asioista mietitysti. Sulkusen mukaan kaikki tutkimustieto kasautuu, ja kasautuvan tiedon käsittelyssä tarvitaan yhteistyötä. Sosiaalialan tutkimusten kerääminen yhteiseksi tietokannoksi on Campbell yhteistyön kunnianhimoinen tavoite. Tästä kertoo suppea artikkelini, mutta teemaan viitataan lehden muissakin puheenvuoroissa. Tietoa voidaan jatkojalostaa myös metaevaluaatiolla. Tästä kertoo yksi lehtemme artikkeleista.

Elämme mielenkiintoisia aikoja sosiaalialan tietoperustan kehittämiseksi. Kansainvälisestäkin erittäin kunnianhimoinen on Ruotsin kansallinen ohjelma sosiaalialan tietoperustan kehittämiseksi. Jos ruotsalaiset onnistuvat tavoitteissaan, voi ennakoida, että ohjelman vaikutukset ulottuvat paljon Ruotsia laajemmalle, ja eikä vähiten sosiaalialaa koskevaan tutkimukseen. Toivotamme FinSoc Newsin puolesta menestystä ruotsalaisille, ja seuraamme kiinnostuneina, vaikuttaako ohjelma toivotulla tavalla.

FinSocin julkaisusarjoissa tapahtuu: lehtemme kanssa samanaikaisesti ilmestyy Tarja Kauppiilan kiinnostava tutkimus Kuopion kokemuksista tietotekniikan hyödyntämisestä sosiaalityön laadun parantamisessa. Toinen merkittävä uutuus on arvioinnin menetelmiä, asetelmia ja etiikkaa koskeva katsaus, josta lehdesämme on lyhyt esittely. Toivomme paljon lukijoita molemmille.

MIKKO MÄNTYSAARI

Sosiaalityön asiantuntijuus ja paikalliset innovaatiot

Miten sosiaalialan paikallinen osaaminen ja toisaalta tutkimuksen ja opetuksen tuoma tieto saadaan parhaiten hyödyntämään palvelujen käyttäjiä, ja laajemmin koko yhteiskuntaa. Tarkastelen näitä kysymyksiä suomalaisten ja ruotsalaisten kokemusten valossa. Ruotsissa julkaistiin marraskuussa vuonna 2000 laajakantoisen suunnitelman sosiaalipalvelujen tietoperustan kokonaisuvaltaiseksi uudistamiseksi. Suomessa joulukuussa vuonna 2000 raporttinsa jättänyt työryhmä esittää uudenlaisten sosiaalialan osaamiskeskusten perustamista. Taustalla on yhteinen huoli sosiaalialan, ja erityisesti sosiaalityön asiantuntijuuden luonteesta. Sosiaalityön tutkimuksen edessä on suuria haasteita, joiden laajuutta ei ole meillä ehkä vielä huomattu.

Ei ole koskaan ollut mikään salaisuus, että sosiaalityön opetuksen, tutkimuksen ja käytännön toiminnan välinen suhde on pulmallinen. Suomalaisessa sosiaalityökeskustelussa tätä teemaa pidettiin esillä jo 1980-luvulla, ja aiheesta itsekin runsaasti kirjoittanut Pekka Saarnio jossakin 1980-luvun kirjoituksessaan väitti, että tästä teemasta on kirjoitettu kirjastokaupalla tekstejä.

Uudelle vuosituonnille siirtyminen näyttää johtavan ainakin Suomessa ja Ruotsissa myös käytännön tekoihin

sosiaalialan tietoperustan kehittämiseksi. Eli ollaan siirtymässä sanoista tekoihin, lopultakin.

Ruotsissa luovutettiin hallitukselle marraskuun 24 päivänä 2000 tärkeä raportti jonka otsakkeena oli "Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten" [2].

Suomessa on sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö julkaisut Opetussosiaalikeskustyöryhmän muistion [3].

Molemmat näistä ovat asiakirjoja, joilla tulee olemaan olennaista vaikutusta oman maansa sosiaalityön asiantuntijuuteen ja paikalliseen innovatiivisuuteen.

Esittelen seuraavassa pääasiassa ruotsalaisen raportin sisältöä, koska oletan, että Opetussosiaalikeskustyöryhmän muistio on suomalaisille lukijoille tutumpi.

KANSALLINEN SOSIAALIPALVELUJEN TIEDONTUOTANNON TUKIOHJELMA

Tehtäväksiinto sosiaalipalvelujen tiedontuotannon tukiohjelman laatimiseksi tuli Ruotsin hallitukselta. Socialstyrelsensin pääjohtaja toimi raportin valmistelleen komitean puheenjohtajana, ja muutenkin komitean jäsenet edustivat ylintä virkamiesjohtoa. Projektin käytännön toteutuksesta vastasi sosiaalijohtaja Göran Johansson.

Kyse on siis kansallisesti erittäin merkittävänä pidetystä tehtävästä. Sosiaalityön painoarvo ruotsalaisessa yhteiskunnassa on selvästi suurempi kuin meillä: ainakin toistaiseksi on vaikea kuvitella, että pääministeri Paavo Lipponen asettaisi komitean selvittämään suomalaisen sosiaalipalvelutoiminnan tietoperustaa.

Taustalla on poliitikkojen aito huoli siitä, että tietoperusta sosiaalipalveluiden tuotannossa on heikko. Tämä kysy-

mys on myös ylittänyt uutiskynnyksen, mitä Suomessa ei ole vielä tapahtunut.

TEHTÄVÄKSIANTO

Ruotsin hallituksen laatiman työryhmän toimeksiannon mukaan jo pitkään on voitu todeta kasvavaa tarvetta sosiaalipalvelujen vaikutusten ja tulosten seuraamiselle. Sen osoittaminen, mitä palveluista seuraa asiakkaille ja yhteiskunnalle, on todettu tärkeäksi useissa viime vuosien selvityksissä. Ruotsin sosiaalipalveluja koskevassa laissa edellytetään, että *palvelujen tulee olla hyvälaatuisia*. Palvelujen laatutason selvittäminen edellyttää tutkimusta, arviointia ja seuranta. Näin aika fraasinomaiselta kuulostava toteamus palvelujen hyvästä laadusta johtaa merkittäviin seurauksiin. Tutkimuksen ja arvioinnin on voitava osoittaa, mikä on palvelujen laatutaso nyt, ja siihen liittyen, mitä palvelujen käyttämisestä seuraa asiakkaalle.

Hallitus toteaaakin tehtäväksiannossaan, että:

On syytä edistää nykyistä systemaattisempia työmenetelmien ja työtapojen kokeilu- ja arviointiprosesseja. Tässä yhteydessä on huomattu selvästi tarvetta kehittää menetelmiä joilla voidaan liittää tutkimus nykyistä kiinteämmin käytännön toiminnan kanssa yhteen. Jotta sosiaalipalvelujen tietoperustaa voitaisiin kehittää systemaattisemmin, tarvitaan laajaa ja koordinoitua yhteistyötä kaikkien sosiaalipalvelujen keskeisten toimijoiden välillä, eli koulutuksen, tutkimuksen ja käytännön kesken.

Työryhmän tehtävänä oli luoda systemaattisen tiedontuotannon ja tiedonvälityksen rakenne, jotta sosiaalipalvelujen toimenpiteet nykyistä suurem-

massa määrin voisivat perustua tieteen ja koeteltuun kokemukseen. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että empiirinen ja toimintoihin orientoitunut tutkimus saisi suuremman merkityksen sosiaalipalvelujen tiedonmuodostuksessa. Uusia kehittämishankkeita käynnistettäessä tulee jo liikkeelle lähtiessä olla käsitys, kuinka kokeilutoimintaa arvioidaan, ja miten saatavat tulokset ovat yleistettävissä.

Tehtäväksiintoon sisällytettiin myös selvitystehtävä. Socialstyrelsenin tuli kartoittaa nykytilanne sosiaalipalvelujen tuotannossa, eli millaista tietoperustaa sosiaalipalvelujen tuotannossa sovelletaan.

TIEDONTUOTANNON TILA

Raportin mukaan sosiaalityön tietoperusta ei tietenkään perustu pelkästään teorioihin ja tieteeseen. Se on myös ideologista, poliittista ja hallinnollista toimintaa. Siksi monet tutkijat pitävät formaalisten teorioiden merkitystä sosiaalityössä rajoitettuna. Monet tutkijat pitävät sosiaalityötä taitona tai taitteena, refleksiivisenä, kokemusperäisenä ja käytännön työstä kasvavana arkitiedolle perustuvana toimintana. Toisten mielestä teoriolla on suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa sosiaalityön tietoperustaan, mutta hekin painottavat teorioiden selitysvoiman rajoituksia. [2, s. 39]

Ruotsalainen raportti tarkastelee sosiaalityöntekijäin tapaa hankkia ammatissa tarvitsemaansa tietoa empiirisen tutkimuksen valossa.

Taalainmaalla tehtyissä selvityksessä, jossa haastattelujen avulla tutkittiin sosiaalityöntekijöiden tapaa hankkia tietoa, todettiin yksittäisen sosiaalityöntekijän tiedonlähteitä olevan lähinnä kolme: asiakas, työntekijän henkilökohtaiset kokemukset omassa elämässään ja kollegat. Nämä kaikki ovat informaationlähteinä hyvin henkilösidonaisia. [2, s. 54] Uudet ja kokeneet sosiaalityöntekijät käyttävät tietoa eri tavoin: vastaalkajat etsivät rutiineja ja suuntaviivoja työlleen, kun taas kokeneet työntekijät käyttävät tietoa vertailukohtana omaan ammattikäytäntönsä nähden. Perus-

koulutus on lähinnä taustatekijä, mutta useimmat haastatelluista katsoivat, että sillä ei ole suurta merkitystä jokapäiväiselle työlle. Työntekijöiden suhde akateemiseen sosiaalityön tutkimukseen on etäinen. Tietoperustaa kartoittanut tutkimusprojekti kesti kaksi vuotta. Tuona aikana työntekijät eivät kertaakaan viitanneet yksittäiseen sosiaalityön tutkimukseen, mutta kyllä useaan otteeseen puhuivat huonosta omastatunnostaan siitä, että heillä ei ole ollut aikaa tai mahdollisuuksia seurata tutkimusta. (He olettavat, että tiedemaailma tuottaa koko ajan tutkimusta josta heille voisi olla hyötyä, mutta he eivät tunneta sitä.)

Vaikka työntekijät siis tuntevat uutta sosiaalityön tutkimusta heikosti, he katsovat olevansa hyvin selvillä siitä, miten sosiaalityötä Ruotsissa tehdään. Tämän tiedon hankinnassa apuna on kollegialiset verkostot ja Socionomen-lehti, joka vastaa lähinnä suomalaista Sosiaaliturvaa. Toinen raportissa esitelty tuore ruotsalaistutkimus osoitti, että 70 prosenttia haastatelluista sosiaalityöntekijöistä kertoi lukevansa säännöllisesti tai aika-ajoin Socionomen-lehteä. Sen sijaan yli 90 prosenttia ei joko lainkaan tuntenut tai ei ollut lukenut alan tieteellisiä lehtiä, kuten esimerkiksi Scandinavian Journal of Social Welfare, Socialvetenskaplig tidskrift tai Nordisk Socialt Arbeid. [2, 55] Voin kuvitella, että Suomessa voitaisiin saada kutakuinkin samanlaisia tuloksia.

Kun työntekijät eivät seuraa tieteellisiä lehtiä, välittyvät uudet tutkimustulokset vain hitaasti ja viiveellä ammattikäytäntöihin.

AMMATILLISEN TIEDON KEHITTÄMISOHJELMA

Työryhmä päätyi esittämään, että sosiaalityön tietoperustaa vahvistetaan kahdella yhtä aikaa sovellettavalla strategialla:

- Edistämällä paikallista ja systemaattista sosiaalialan toimenpiteiden vaikutusten seuranta. Seurannan tarkoituksena on vahvistaa ja systematisoida käytännön ammatillis-

ten kokemusperäistä tietoa. Samalla edistetään paikallisten kehittämishankkeiden tulosten vertailua.

- Edistämällä vertailevaa empiiristä tutkimusta, joka kohdistuu sosiaalitoimen interventioiden ja metodien vaikutuksiin. Tavoitteena on tuottaa tietoa joka mahdollistaa tehokkaampia, asiakkaiden ja palvelujen käyttäjien kannalta vaikuttavampia työtapoja.

Suosituksissa lähdetään vahvasti liikkeelle siitä, että tietotuotannon on oltava paikallista.

Jokaisen kunnan tulee luoda sosiaalipalvelujen *tiedonedistämisen strategia*. Tässä vastuutetaan sosiaalipalvelujen johto huolehtimaan siitä, että sosiaalialan työntekijöillä on mahdollisuus hankkia tutkimukseen perustuvaa tietoa työnsä tueksi. Perusidea on, että tiedon tuotannon tulee tapahtua paikallisesti.

Suosituksissa lähdetään myös siitä, että *alueellisia tutkimus- ja kehittämisyksiköitä* (ns. FoU yksiköitä) tulee tukea jatkossakin, mutta niistä tehdään myös kokonaisarviointi. Ruotsissa on jo vuodesta 1982 lähtien perustettu alueellisia tutkimus- ja kehittämiskeskustoja, joissa tutkimus, kehittäminen ja käytännön palvelutuotanto yhtyvät. FoU keskuksia on tällä hetkellä 34, joista 29 saa suunnittelun ja taloudellista tukea Sosiaalihuoltolautakunnalta ja maakunnilta. Vuonna 1999 FoU yksiköiden perusrahoitus oli yhteensä 215,3 miljoonaa kruunua (74 %) ja ulkopuolinen lisärahoitus 76,4 Mrk (26 %) [2, s. 86].

Taloudellinen panostaminen paikallisiin tutkimus- ja kehittämishankkeisiin ei ole kuitenkaan johtanut sellaiseen tiedon yleistettävyyden kasvuun kuin oli alunperin toivottu. Tämä paikallisten FoU-yksiköiden epäonnistuminen lieenee yksi taustasy syy työstetyn kokonaisohjelman takana.

FoU-yksiköt keskustelelevat autonomiastaan aktiivisesti. Yksiköt ovat tiiviissä yhteistyössä sekä yliopistojen että sijaintikuntien kanssa, ja tästä yhteistyöstä näyttää seuraavan myös riskejä.

Suomi–Ruotsi
vertailussa ilmenee
että suomalainen
käytäntö vaatii
trimmausta

Tiivis yhteistyön kaupunkien kanssa johtaa siihen, että FoU yksikkö ei voi riittävässä määrin ohjata tutkimustaan tärkeänä pitämäänsä suuntaan. Myös yliopistojen suuntaan suhde voi olla pulmallinen. FoU-yksiköt ovat aktiivisia yhteistyön käynnistämässä, vastaavasti yliopistot hyvinkin passiivisia. Niissä FoU yksiköissä joissa työntekijöillä on yhteisvirkoja yliopistojen kanssa, käy helposti niin, että tutkijoiden työpanos hukkuu yliopistojen arkeen.

Tutkimuksen edistämiseen liittyvinä tavoitteina Socialstyrelsen esittää pitkäjänteistä tutkimuksen ja kehittämisen nivomista toisiinsa jossa mm. paikallisesti seurataan sosiaalipalvelujen tuloksellisuutta ja vertaillaan empiirisen tutkimuksen tuloksia eri interventioiden tai metodien vaikuttavuudesta.

Erittäin tärkeän aseman Ruotsin kokonaisuohjelmassa saa *systemaattisen tiedonkeruun tukeminen*. Socialstyrelsen lupaa tuottaa kirjallisuuskatsauksia, käynnistää asiantuntijakokouksia hyvisiä ammattikäytännöistä ja systemaattisen vertailun keinoin tunnistaa hyviä käytäntöjä eri alueilla. Socialstyrelsen sitoutuu tukemaan CUS:n työtä ja kansainvälistä Campbell-yhteistyötä,

sekä tuottamaan keskeisiltä alueilta kirjallisuuskatsauksia.

RUOTSIN OPETUKSIA

Ruotsin kansallisen raportin olennaisin pyrkimys on ollut antaa empiirille ja toimenpiteisiin suuntaavalle tutkimukselle suurempi merkitys sosiaalityön tiedonmuodostuksessa. Jotta paikallinen tiedonkeruu ja systemaattinen tutkimustulosten vertailu todella toteutuisi, tarvitaan aika suuruusuntaisia ratkaisuja, jotka koskevat yhtä lailla tutkimusta, opetusta kuin paikallista sosiaalitoimen päätöksentekoaakin.

Ruotsalainen komitea esittää joitakin ratkaisuja, joissa Suomessa on jo hankittu kokemuksia. Niinpä esimerkiksi tiukemmat sosiaalityöntekijöiden pätevyysvaatimukset sekä sosiaalityön koulutuksen suuntaaminen akateemiseksi ja fokuointi johtamisen ja hallinnon kysymyksiin ovat keinoja, joista Suomessa on ilmeisesti enemmän kokemusta kuin Ruotsissa. Samalla voisi väittää, että tiedontuotannon ongelmat eivät ole näillä keinoilla ainakaan olennaisesti poistuneet.

SUOMALAISET SOSIAALIALAN OSAAMISKESKUKSET

Ruotsin kokonaisuohjelma antaa aihetta myös pohtia nyt käynnistymässä olevien sosiaalialan osaamiskeskusten kehittämistä. Osaamiskeskustyöryhmän ideana on luoda uudenlaista alueellista yhteistyötä opetuksen, tutkimuksen ja käytännön palvelutuotannon välille.

SOSIAALIALAN TUTKIMUS-, KOKEILU- JA KEHITTÄMISTOMINTA VUOROVAIKUTUKSESSA KÄYTÄNNÖN KANSSA

Lähtökohtana on, että perinteisten tieteenalojen mukaan jäsentynyt tutkimustyö ei tuota sellaista tietoa, jota sosiaalialan käytäntö voisi välittömästi soveltaa yksilö-, perhe- tai yhteisökohtaiseen työhön. Ajatellaan, että käytäntö ei ole vain tiedon soveltamisen areena vaan merkittävä tiedon tuottaja – sama ajatus siis kuin ruotsalaisten raportissa.

Johtopäätös tästä on kuitenkin erilainen: kun ruotsalaisessa raportissa lähdetään askelta pidemmälle tietoperustan ongelmien analysointiin, uskotaan meillä vielä siihen, että käytännöstä "syntyy" tietoa, jota voidaan käyttää työn metodiseen kehittämiseen.

Sosiaalialan kehittämishankkeet jäävät toisistaan irrallisiksi, jolloin hankkeissa kertynyttä tietoa ei kumuloidu eikä leviä. On tärkeää voida tehdä tutkimusta siten, että tieto kertyy ja kasautuu, toteaa raportti. [3, s. 33-34] Tässä ollaan ehkä liian optimistimaisia. Ruotsin FoU-toiminnasta saadut kokemukset kertovat siitä, että voi kestää todella pitkään, ennenkuin tieto alkaa kasautua toivotulla tavalla.

Osaamiskeskuksille ajatellaan laajaa arviointitehtävää. Toimintaa harkitaan suunnattavan erityisesti palvelujen tuloksellisuuden arviointiin. Arvioinnin kysymysten kanssa jatkuvasti toimivana tutkijana olen tästä tietysti tyytyväinen. Samalla tiedän, että arvioijaksi ei tulla aivan noin vain. Hyvänkin tutkijakoulutuksen saanut henkilö joutuu opettelemaan evaluaation ajattelutapoja.

Geraldine MacDonald kysyy, onko eettisesti perusteltua käyttää paljon rahaa sellaisten arviointien toteuttamiseen, joiden toteuttamisesta voi jo suunnitelman perusteella, ennenkuin tutkimus on edes alkanut, päätellä, että hanke ei voi tuottaa yleistettävissä olevaa tietoa, eikä tutkimushankeen perusteella voi sanoa juuri mitään toiminnan tuloksellisuudesta tai vaikuttavuudesta. [1] MacDonaldin mielestä on eettisesti väärin edellyttää, että asiakkaat osallistuvat tällaisten tutkimusten toteuttamiseen, ja että veronmaksajat maksavat tällaisen tutkimuksen tekemisestä. Kysyä voi, missä määrin sosiaalityön tutkimus on soveltavaa tutkimusta.

Osaamiskeskussuunnitelmaa leimaa luottamus siihen, että olemassaoleva

tapa tehdä sosiaalityön tutkimusta tulee aika vähäisin muutoksin sopimaan osaamiskeskuksiin. Ruotsin esimerkki näyttäisi viittavan sellaiseen suuntaan, että pelkästään alueellisten tutkimus- ja kehittämiskeskusten rakentaminen ei riitä.

ARVIOINTIA

Idea siitä, että sosiaalityön tiedonmuodostuksessa siirrytään yleisistä opeista ja teorioista kohti empiirisesti suuntautuvia, paikallisesti tuotettua tietoa on houkutteleva. Tähän toiveeseen sisältyy kuitenkin ongelmia.

Voidaanko sosiaalialan työssä lopulta tuottaa sellaista tietoa sellaista määrää, jota raporteissa toivotaan. Entä voidaanko tuotettua tietoa todella käyttää ammattikäytäntöjen kehittämiseen sellaisella tavalla, jota vaikkapa ruotsalaisessa raportissa odotetaan. Vaikka Ruotsin raportti pohtiikin tuotetun tiedon käytettävyyden rajoja jonkin verran, voi Socialstyrelsenin muistiota silti epäillä skientimistä, jossa tavoitellaan sellaista tutkimustiedon ja ammattikäytännön välistä suhdetta, johon sosiaalityöllä ei kerta kaikkiaan ole mahdollisuuksia.

Liian nopeat johtopäätökset eivät ehkä kuitenkaan ole viisaita. Juuri tällä hetkellä näyttää sosiaalityön kentällä olevan tapahtumassa monenlaista uutta, jota kannattaa seurata. Tästä viime vuonna käynnistynyt Campbell-yhteistyö on hyvä esimerkki. Campbell-yhteistyön tarkoitushan on eri maissa tehtyjen sosiaalityötä, opetusta ja kriminologiaa koskevien empiiristen tutkimusten kokoaminen vertailukelpoisiksi

tietokannoiksi.

Etukäteen ei kannattaisi olla liian kriittinen. Olisi väärin väheksyä modernin informaatioteknologian voimaa. Eri-laiset uudet tietokantaratkaisut muuttavat sitä kuvaa, joka meillä tällä hetkellä on sosiaalityön tai sosiaalialan työn tietoperustan kehittämisen mahdollisuuksista.

Sosiaalialan tietoperustan kehittämisen edellyttää ennen kaikkea rahaa. Valtio ohjaa vuosittain budjettivaroja yliopistosairaaloissa tehtävään terveystieteelliseen tutkimukseen noin 350 miljoonaa markkaa. Lisäksi sairaanhoidopiirit saavat korvausta perusja erikoistumiskoulutuksesta vuosittain noin 450 miljoonaa markkaa. [3, s. 27] Osaamiskeskusten kehittämiseen valtio tullee panostamaan joitakin kymmeniä miljoonia vuodessa. Kun terveydenhuollossa ja sosiaalihuollossa työskentelee ylimalkaisesti ottaen yhtä paljon työntekijöitä (terveydenhuollossa tosin hivenen enemmän) on tutkimusrahoituksen ero merkittävä.

MIKKO MÄNTYSAARI

VIITTEET

- [1] MacDonald, Geraldine (2000) Social care: rhetoric and reality. Huw T.O Davies, Sandra M. Nutley & Peter C. Smith, (toim.) What Works? Evidence-based policy and practice in public services. Bristol, UK: The Policy Press, sivut 117–140.
- [2] Socialstyrelsen (2000). Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten. URL: www.sos.se. Socialstyrelsen.
- [3] STM (2000) Sosiaalialan osaamiskeskus. opetus-sosiaalikeskustyöryhmän muistio. Työryhmämuistoita 2000:24, Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Metaevaluaatio arvioinnin kehittämisen välineenä

Kun arvioinnin kohteena on arviointi, puhumme metaevaluaatiosta (tai meta-arvioinnista). Metaevaluaatio on käsitteenä sellainen sanahirviö, että se on saattanut jo saada osan tämänkin lehden lukijoista hyppäämään käsillä olevan artikkelin ylitse. Toisaalta sanahirviöt saattavat vieraudestaan johtuen luoda ylenpalttisen komean sädekehän ympärilleen. Artikkelini tarkoituksena onkin siksi avata metaevaluaation käsitteen sisältöä niin, että sen paikka yleisemmässä arvioinnin kentässä asettuisi mielekkäisiin puitteisiin. Metaevaluaatiossahan on viime kädessä kyse kuitenkin vain yhdestä arvioinnin muodosta.

TIEDON SYNTETISOINTI

Metaevaluaatiolla voidaan viitata kolmen tyyppiseen tarkasteluun. Ensinnäkin arviointitietoa voidaan koota useista saman aihealueen arvioinneista yhteen, jolloin kyseessä on *tiedon syntetisointi*. Tällainen tarkastelu, joka tutkimuksessa tunnetaan meta-analyysinä, voi parhaimmillaan koota useiden arviointihankkeiden kokemuksia ja tuloksia yhteen. Taustalla on ajatus siitä, että yksittäinen arviointi saattaa jäädä vain pienen piirin tietoon ja tulosten yhteys laajempiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin heikoksi. Sen sijaan useita arviointeja vertailemalla voidaan löytää ”konsensus” laajemmassa mielessä, etenkin silloin kun arvioinnit ovat päätyneet samankaltaisiin tuloksiin. Toisaalta taas, mikäli tulokset ovat keskenään ristiriitaisia, voidaan syntetisoivalla metaevaluaatiolla pyrkiä ”keskiarvon” löytämiseen. Samoin meta-analyysillä voidaan koota ja vertailla useita näkökulmia samasta aiheesta, kun arvioijat tarkastelevat kohteitaan käyttäen erilaisia menetelmiä, arviointikriteereitä sekä perspektiivejä. Meta-analyysi saattaa

muodostaa tärkeän tiedon kumuloitumista edistävän toimintatavan. Tiedon kokoamisen ja syntetisoinnin tarve on noussut uudelleen esiin etenkin realistista arviointia koskevan keskustelun piirissä [5]. Kotimaisena esimerkkinä voidaan mainita Aila Patomäen ikääntyvien työttömien työllistymisen esteitä käsittelevä tutkimus [3], jossa on sovellettu tämän tyyppistä meta-arvioinnin ajattelutapaa.

Kun edellisessä metaevaluaation muodossa keskitytään arviointien tulosten ja sisällön tarkasteluun, toisessa tyyppissä kohteena ovat itse arviointiprosessien *laatu ja onnistuneisuus*. Jos arviointi nimensä mukaisesti käsitetään arviointikohteen arvon määrittelemiseksi, niin tämä toinen metaevaluaatio on selkeämmin arviointia – siinä arviointeja todella arvioidaan. Arviointisanastoa hyödyntäen voidaan puhua myös prosessin arvioinnista, sillä kyseessä on paljolti juuri arviointiprosessin onnistuneisuuden tarkastelu.

ARVIOINNIN LAATU

Keskeistä laadun arvioinnissa ovat arviointikriteerit, joihin laatua ja onnistuneisuutta pyritään vertaamaan. Vastaavantyyppistä laadun arviota teemme väistämättä lukiessamme arviointiraportteja. Kuinka hyvin arvioijat ovat onnistuneet työssään? Kuinka taitavasti arvioijat käyttävät tutkimuksellisia tiedonkeruun menetelmiä arvioinnissa? Kuinka luettava ja käyttökelpoinen arviointiraportti on? Suhteessa tämän tyyppisiin – tiedostettuihin ja tiedostamattomiin – kysymyksiin muodostamme käsityksemme arviointien laadusta. Nämä kriteerit ovat tavallisesti kuitenkin julkilausumattomia. Varsinaiseen metaevaluaatiohanketta organisoidessamme kriteerit tulee lausua julki, jottei

arvon liittäminen kohteeseensa tapahduisi henkilökohtaisten painotusten perusteella, ns. mutu-pohjalta. Metaevaluaatiossa käytettävät arviointikriteerit olisi myös hyvä johtaa jostain arvioijien ammattikunnan muotoilemista kriteeristöistä, esim. arviointiyhdistysten kokoamista arvioinnin standardeista. Standardit heijastelevat nimittäin arviointeja työkseen tekemien ihmisten pitkää kollektiivista kokemusta alueelta, jolloin kriteerit saavat vankemman pohjan relevantteina näkökulmina arviointien laatuun. Esim. valtiovaraministeriön teettämässä selvityksessä, jossa tarkasteltiin EU:n rakennerahastoarviointien laatua, käytettiin arviointikriteereinä Euroopan komission Means-projektin arviointioppaassa esitettyjä kriteereitä. Kriteereitä oli siinä kuusi: arviointiprosessin ohjeistus, evaluaattoreiden valinta, arvioinnin suunnittelu ja toteutus, arviointiprosessin laatu ja vuorovaikutus osapuolten välillä prosessin eri vaiheissa sekä tilaajien ja tekijöiden omat näkemykset arviointien onnistuneisuudesta [2].

Miten laadun arviointi sitten tulisi käytännössä suorittaa? Julkilausuttujen arviointikriteerien soveltamisen lisäksi toisen arvioinnin laadun arviointiin keskeisesti liittyvän piirteen tulisi olla arvioinnin laajentaminen vertaisryhmän (*peer group*) tai asiantuntijaryhmän (*expert group*) suoritettavaksi. Vertaisryhmän käyttö arvioinnin organisoititapana on peräisin tutkimuksen arvioinnista. Tutkimuksen arviointi tulee varsin lähelle arvioinnin arviointia, onhan arvioinnin ja tutkimuksen välinen raja usein varsin häilyvä. Tieteellisen tutkimuksen laatua arvioitaessa – esim. artikkeleja ja opinnäytteitä arvoettaessa sekä tieteellisiä virkoja täytettäessä – on iät ja ajat turvaututtu oman

**Muuttaako
arviointi
käytäntöjä?**

instituution ulkopuolelta kutsuttujen asiantuntijoiden arvioihin. Useamman riippumattoman (eli ei-jäävin) asiantuntijan näkemysten voidaan katsoa muodostavan terävemmän ja oikeudenmukaisemman arvion kohteesta kuin arviointikohteen kanssa tekemisissä eli "ketunhätä kainalossa" olevien ihmisten mielipiteet. Vertaisryhmästä on kyse esim. Tampereen täydennyskoulutuskeskuksen järjestämässä Hyvinvointipalvelujen arvioinnin asiantuntija -koulutusohjelmassa, jossa kurssilaisten työt arvioidaan vertaisarviointina muiden kurssilaisten voimin. Kyse ei kuitenkaan ole arvioinnin arvostelu arvostamiseksi, vaan keskustelun herättäminen, kokemuksista oppiminen ja omaan työhön liittyvä reflektointi. Haasteena tällöin on vertaisarvioinnin järjestäminen siten, ettei tilanteesta muodostu liiaksi "arvosteleva", vaan positiivisesti latautunut ja eteenpäin katsova.

ARVIOINTITIEDON KÄYTTÖ

Meta-analyysin sekä arvioinnin laatuun keskittyvän meta-analyysin lisäksi on vielä kolmaskin metaevaluaatioksi katsottavissa oleva tarkastelutapa, jossa keskitytään arvioinnin käyttöön ja hyödyntämiseen. Varsin usein ajatellaan, että arviointi vasta silloin lunastaa paikkansa mielekkäänä työkaluna, kun voidaan osoittaa sen vaikuttaneen asioiden kulkuun. Jatkuvuus vaatimus on, että arviointeja tulisi myös voida hyödyntää, "muutenhan niistä ei ole mitään hyötyä!". Hyödyntämisen teema onkin kuulunut arviointikirjallisuuden kuumiin kestoaiheisiin, jossa arviot hyödyntämisen tilasta ovat vaihdelleet idealistisen myönteisistä näkemyksistä varsin synkkiin ja inhorealistisiin. Menevätkö sen syvemälle tähän mielenkiintoiseen keskusteluun, jossa taustalla ovat fundamentaalit kysymykset tiedon ja toiminnan välisistä suhteista, voidaan kuitenkin todeta, että huomattavaa edistymistä on tapahtunut arvioinnin hyödyllisyyttä kos-

kevan ajattelun osalta. On siirretty aika mekanistisista arviointien toimenpidesuosituksien *soveltamista* koskevista näkemyksistä hienojakoisempiin käsitteisiin arviointien vaikutuksista ihmisten ajatteluun (valistava vaikutus, käsitteellinen hyödyntäminen), itse arviointiprosessin hyödyllisyydestä vuorovaikutuksen ja tekemisen muotona (prosessivaikutus) sekä arvioinnin merkityksestä toiminnan oikeuttamisen välineenä (legitimoiva hyödyntäminen). Myös arvioinnin symbolinen rooli on ollut paljon keskustelun kohteena.

Käyttäksemme yleistä arvioinnin käsitteistöä voidaan arvioinnin hyödyntämisen tarkastelusta puhua myös arvioinnin vaikuttavuuden arviointina. Kyse on siis siitä, mitä vaikutuksia arvioinnilla on ollut käytännössä. Tästä näkökulmasta katsottuna on helppo ymmärtää, miksi arviointien hyödyllisyyden tarkastelu on varsin vaativa tarkastelukohde – koetaanhan vaikutusten tarkastelu usein vaikeimpana ja vaativimpana arvioinnin alueena. Kyseessä ovat monisyiset vaikutus- ja vuorovaikutuslinkit, joissa viime kädessä joudutaan ottamaan kantaa vaikeisiin syy-seuraus – suhteisiin. Kovin mekanistista arvioinnin hyödyntämisen tarkastelun ei kuitenkaan pitäisi koskaan olla, sillä tiedon käyttö on voimakkaasti kielelliseen vuorovaikutukseen perustuvaa toimintaa, jossa merkityksillä, käsitteillä, symboleilla ja retoriikalla on keskeinen sijansa. Toisin kuin arviointiprosessin ja arviointiraporttien laadun arvioinnissa, jossa vertaisarviointilla on keskeinen sija, on hyödyntämisen tarkastelu vahvasti tutkimuksellista. Esimerkkinä arviointien hyödyntämistä koskevasta tarkastelusta voidaan mainita esim. valtion virastojen ja laitosten arviointeja koskeva metaevaluaatio, jonka suoritin valtiovarainministeriön toimesta [6].

METAEVALUAATION MIELI

Se, että arviointia *voidaan* arvioida, ei vielä kerro, miksi sitä *tulisi* tehdä. On siis kysyttävä, mihin tarkoitukseen metatason arvioinnilla voidaan pyrkiä. Ainakin kolme syytä voidaan löytää. Ensinnäkin

metaevaluaatiolla voidaan pyrkiä *arvon määrittämiseen*. Tavoitteena voi silloin olla arvioinnin laadun ja onnistuneisuuden arviointi, jolla pyritään vastaamaan kysymykseen, onko arvioinnin tekeminen ylipäättään ollut kannattavaa. Kunnollisen arvioinnin tekeminen vie tavallisesti paljon resursseja, jotka etenkin pienissä hankkeissa tai palvelukokonaisuuksissa saattavat muodostaa karhunosan koko budjetista. Tällöin onkin perusteltua kysyä, onko arviointi ollut kannattavaa. Toisaalta taas suurissa ohjelmissa arvioinnin suorittaminen saattaa toimenpiteiden laaja-alaisuuden takia muodostua jopa miljoonien markkojen projektiksi, jolloin voidaan sinänsä puhua jo merkittävistä rahasummista. Arvon määrittäminen liittyy varsin tavalliseen vaatimukseen saada selville, onko sijoitetuilla resursseilla saatu ”vastinetta rahoille” (*value for money*).

Toiseksi, ja itse asiassa varsin paljon yleisemmin, metaevaluaatiolla pyritään *parantamaan ja kehittämään arviointikäytäntöjä*. Keskeisiä motiiveja ovat saaduista kokemuksista oppiminen sekä arviointiosaamisen kehittäminen. Arviointiosaaminen on Suomessa useilla alueilla vielä verrattain nuorta. Tarve hyvien käytäntöjen levittämiseen on suuri, sillä muiden jo tekemien virheiden toistaminen tuntuu tavallisesti melko turhauttavalta. Se, että arviointien tekijöillä ja arviointeja suorittavilla organisaatioilla on pyrkimys kehittää omia arviointikäytäntöjään, ei välttämättä riitä. Kokemuksia on syytä kerätä ja vertailla vielä laajemmin. Metaevaluaatio voi parhaimmillaan tehdä juuri tämän.

Kolmanneksi metaevaluaatiolla voidaan pyrkiä *kokoamaan tietoa* arviointikohteesta laajemmin. Yksittäisen arvioinnin tulokset saattavat jäädä vain asianosaisten tietoon vaille laajempaa huomiota. Tiedon soveltaminen laajempaan kontekstiin eli vastaaviin tilanteisiin muissa yhteyksissä jää usein tekemättä. Metaevaluaatio voi koota tuloksia useista samanaiheisista arvioinneista yhteen, vertailla niitä toisiinsa sekä muodostaa niistä synteesi. Tällöin pyritään löytämään yleisiä piirteitä, joiden avulla tunnistettaisiin luo-

tettavammin sosiaalisia ilmiöitä ja toiminnan edellytyksiä. Meta-arviointi voi tällöin toimia arviointitiedon kumuloitumisen välineenä.

Koska metaevaluaatio on arviointia, pätevät siihen monet yleisemmätkin arviointiin liittyvät ominaisuudet. Kuten evaluaatiokirjallisuutta hyvin tunteva lukija saattaa huomata, ovat yllä kuvamani metaevaluaation kolme tarkoitusta varsin tavallisia arvioinnille yleisesti kuvattuja tavoitteita [1; 4]. Kaiken kaikkiaan metaevaluaatiolla on paljon potentiaalia arviointitoiminnan kehittämisen välineenä. Käytännössä sellaiseen on kuitenkin syytä ryhtyä ainoastaan silloin, kun samanaiheisia arviointeja on tehty useita. Kovin erilaisille arvioinneille on nimittäin perin hankalaa löytää relevantteja arviointikriteereitä niiden sisällön ja tekotapojen moninaisuudesta johtuen. Toisaalta kuitenkin on huomattava, että metaevaluaation perusajatuksia voidaan soveltaa muutenkin, vaikkei erityisen metaevaluaation organisointiin ikinä ryhdyttäisikään. Kysehän on viime kädessä toiminnan kehittämisen ikuisesta vaatimuksesta, joka edellyttää meiltä jatkuvaa peiliin katsomista ja kokemusten jalostamista toimiviksi arviointitavoiksi. Metaevaluoinnin ajatukset voivat synnyttää hyödyllistä reflektointia, joka suuntaa kohti kehittyneempää arviointien ammattikuntaa myös Suomessa.

VILLE VALOVIRTA

Analyttikko
Net Effect Oy

VIITTEET:

- [1] Chelimsky, Eleanor (1997): The coming transformations in evaluation. Teoksessa Eleanor Chelimsky & William Shadish (toim.): Evaluation for the 21st century. Sage, Thousand Oaks.
- [2] Haapalainen, Petri (1998): Rakennerahastoarviointien laatu. Valtiovarainministeriö, hallinnon kehittämisosasto, Helsinki.
- [3] Patomäki, Aila (2001): Ikääntyvän työttömän työllistymisen esteet. FinSoc työpapereita 2/2001. Stakes, Helsinki.
- [4] Patton, Michael Q. (1997): Utilization-focused evaluation. Sage, Newbury Park.
- [5] Pawson, Ray & Nick Tilley (1997): Realistic evaluation. Sage, London.

Campbell-yhteistyö (C2) käynnisty

Stakesissa pidettiin 12.1.2001 kokous, jossa keskustelun aiheena oli Campbell-yhteistyö. Campbell-yhteistyö eli C2 pyrkii edistämään päättäjiä, ammattilaisia ja suurta yleisöä hyödyttäviä systemaattisia kirjallisuuskatsauksia. C2 tuottaa, ylläpitää ja levittää systemaattisia kirjallisuuskatsauksia tarkoituksenaan auttaa ihmisiä tekemään päätöksiä parhaan mahdollisen empirisen tiedon pohjalta. Yhteistyö käynnistyi helmikuussa 2000 Pennsylvaniassa, Yhdysvalloissa pidetyssä kansainvälisessä kokouksessa. Syntyvän yhteistyön nykyvaiheessa työskentely kohdentuu sosiaalialan, kasvatuksen ja kriminaalihuollon kysymyksiin, mutta periaatteena on, että toisten alojen ammattilaiset ja tutkijat voivat vapaasti tulla yhteistyöhön mukaan.

12.1.2001 pidetyssä kokouksessa ohjelmassa oli amerikkalaisen professori Robert Boruchin ja englantilaisen sosiaalityön professori Geraldine Macdonaldin esitelmät. Boruch ja Macdonald esittelivät C2 yhteistyön tausta-ajatuksia ja toiminnan nykyvaihetta innostavasti ja avoimesti. Donald Campbell, jonka mukaan C2 yhteistyö on nimetty, oli aikanaan professori Boruchin opettaja. Boruch on kasvatustieteen professori Pennsylvanian yliopistossa. Boruch on tutkinut tutkimusmenetelmiä, erityisesti tutkimuksellisen näytön tuottamista ja käyttöä evaluatiossa ja hallinnollisessa päätöksenteossa. Hän on perehtynyt erityisesti koeasetelmien käyttöön. Tähän aihepiiriin liittyy hänen tuorein kirjansa "Randomized Experiments for Planning and Evaluation" (Sage, 1997). Boruch toimii C2 yhteistyön koordinaattorina.

FinOHTAn johtaja tutkimusprofessori Marjukka Mäkelä esitteli kokouksessa terveydenhoidon alalla tehtävää Cochrane yhteistyötä, joka on paljossa vaikuttanut C2 yhteistyön syntyyn.

Geraldine Macdonald, Mikko Mäntysaari, Ilmari Rostila, Rober Boruch

Vuonna 1993 käynnistynyt Cochrane yhteistyö on tuottanut yli 1000 kirjallisuuskatsausta terveydenhoidon interventioista, ja parhaillaan on käynnissä yli 800 katsausta. Jotta katsausten tuotama tieto olisi mahdollisimman helposti käytettävissä, kehitettiin Cochranen piirissä yhdenmukaiset toimintaperiaatteet, joita kaikki katsausten laatijat noudattavat. Katsaukset kootaan säännöllisesti päivitettäväksi tietokannoiksi, joita voi käyttää sekä verkon kautta että CD-ROM muodossa.

Iltapäivällä järjestettiin paneelikeskustelu, johon osallistuivat tutkimuspäällikkö Kristiina Härkäpää Kuntoutussäätiöstä, professori Jarkko Hautamäki Helsingin yliopistosta, professori Ilmari Rostila Jyväskylän yliopistosta ja kehittämisspäällikkö Mikko Mäntysaari Stakesista. Paneelin osanottajat pitivät C2:n syntyä tärkeänä haasteena sosiaalialalla ja kasvatuksessa.

YHTEISTYÖN MUODOT OVAT SYNTYMÄSSÄ

C2 yhteistyön syntymiseen vaikuttaneista syistä tärkein lienee se, että interventioita koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen määrä kasvaa koko ajan yhä nopeammin. Kun toimenpiteiden vaikuttavuutta koskeva informaatio lisääntyy koko ajan, tulee yhä vaikeammaksi koettaa ymmärtää,

miten tutkimustietoa tulisi koettaa hyödyntää. Keskenään ristiriitaiset tutkimustulokset ovat sinänsä täysin ymmärrettäviä, ja varhemmin kun käyttäytymistieteellistä tutkimusta oli vähän, tuntui luontevalta ajatella, että käyttäytymistieteellinen tutkimus tuottaa ja tulee aina tuottamaan ristiriitaista tietoa interventioista.

Nykyään yhä useammin ajatellaan, että yksittäisten tutkimusten tutkimusasetelmiin on syytä ryhtyä kiinnittämään enemmän huomiota. Parantamalla yksittäisten empiristen tutkimusten luotettavuutta ja pyrkimällä tietoisesti kumuloituvaan tiedontuotantoon, voidaan saada aikaan parempaa tutkimustiedon käyttöä päätöksenteossa. Tämä onnistuu vain, jos sekä tiedon tuottajat että tiedon käyttäjät ryhtyvät kunnolla miettimään, mikä erottaa hyvät kirjallisuuskatsaukset huonoista, ja hyvät empiriset tutkimukset huonoista.

C2 yhteistyö on laatinut toimintasuunnitelman vuosille 2001–2004. Sen mukaan C2 tulee tuottamaan seuraavat ydintuotteet:

- systemaattisia katsauksia ja katsauksia koskevan rekisterin
- käyttäjälähtöisiä yleiskatsauksia tehdyistä C2-katsauksista
- katsauksia koskevia abstrakteja ja meta-analyyseja
- sosiaalialan, psykologian, kasvatustieteen ja kriminologian tutkimukseen liittyvien kokeellisten tutkimusten rekisteri (C2-SPECTR)
- metodologisia tutkimuksia
- protokollia ja niitä koskeva rekisteri
- toimintatapoja, toimintaohjeita ja standardeja koskeva tietokanta

Kokeellisten tutkimusten rekisteri (C2-SPECTR) sisältää tällä hetkellä yli 10 000 koeasetelmalla tehtyä tutkimusta. Muka-

na on sekä satunnaistetulla koeasetelmalla toteutettuja tutkimuksia että muita koeasetelman tyyppisiä tutkimuksia.

C2 on toistaiseksi ryhmittynyt kolmeksi teemaryhmäksi: kasvatuksen, kriminologian ja sosiaalialan ryhmiksi. Jokainen teemaryhmä on tuottanut joukon kirjallisuuskatsausten tekemistä koskevia suunnitelmia eli "protokollia". Sosiaalialan teemaryhmä on laatinut protokollan lastensuojelusta (yhteyshenkilö John Schuerman), lasten kehitysongelmat ja oppimisvaikeudet (yhteyshenkilö Geraldine Macdonald), asumis- ja kuljetuspalveluista (yhteyshenkilö Mark Pettigrew), etnisistä kysymyksistä ja kuntouttavasta työtoiminnasta (yhteyshenkilö Haluk Soydan).

Tanskan sosiaaliministeriö on päättänyt tukea alueellista C2 toimintaa perustamalla C2 Nordic Centre -nimisen keskuksen Kööpenhaminaan. C2 Nordic Centre tulee toimimaan Suomen, Ruotsin, Tanskan, Norjan ja Islannin C2 yhteistyön tukipisteenä. Pohjoismainen keskus toimii yhteistyössä Lundin yliopiston kanssa.

Toistaiseksi C2 yhteistyöstä Pohjoismaissa parhaiten saa tietoa Haluk Soydanilta ja Mari Forslundilta. Soydan kuuluu C2 yhteistyön kansainväliseen johtoryhmään. Huhtikuussa 2001 oli 17 suomalaista ilmoittautunut Campbell yhteistyöstä kiinnostuneiden rekisteriin. Nimensä ja yhteystietonsa voi edelleen antaa Mari Forslundille, sähköpostiosoitteeseen mari.forslund@sos.se.

Tässä vielä olennaiset internetin linkit: – Campbellin kotisivu on <http://campbell.gse.upenn.edu>. – Cochrane-yhteistyöllä on hyvät ja nopeasti toimivat sivut. Osoite on www.cochrane.org. Cochrane-yhteistyön sivuilta löytyy tietoa esimerkiksi kirjallisuuskatsausten laatimisesta.

MIKKO MÄNTYSAARI

Kokeellinen arviointi tietämisen tapana

Tieteen sisäiset jaot lokeroivat tutkijat erilaisiin koulukuntiin ja yhteisöihin, jotka kiistelevät esimerkiksi kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen paremmuudesta. Tai mikä tavallisinta: keskusteluyhteydet pätivät. Tämän seurauksena voi meilläkin ihmetellä monenlaisia asioita. Miksi sosiaalipalvelujen ja sosiaalityön tutkimus sitoutui viime vuosikymmenellä niin vahvasti vuorovaikutuksellisiin, empaattisiin tutkimusotteisiin ja laadullisiin menetelmiin? Entä miksi toimeentuloturvan tutkimus tukeutuu lähes täysin viileän tilastolliseen lähestymistapaan? Miksi sosiaalipalveluja tutkitaan usein kvalitatiivisilla otteilla, mutta toimeentulotuetuiksi pääasiassa kvantitatiivisilla? Onko kyse aina tutkimuskohteen vaatimuksista vai jostain muusta? Ovatko nämä ratkaisut olleet kannattavia tutkimusten yhteiskunnallisen vaikuttavuuden kannalta?

Entä ovatko kovat ja pehmeät tutkimusotteet toisensa poissulkevia? Eikö kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen parhaita puolia voi yhdistellä? Voisiko esimerkiksi useista tuhansista henkilöistä koostuvilla tutkimusaineistoilla tehdä toimijoita valtaistavaa tutkimusta? Tai kannattaisiko kvantitatiivisen ja kokeellisia menetelmiä hyödyntävän tutkimuksen oppia jotain kvalitatiiviselle tutkimukselle ominaisesta dialogisuudesta? Kyse on laajemmasta metodologisesta kysymyksestä kuin triangulaatiosta, erilaisten tutkimusaineistojen yhdistelevästä käytöstä. Kyse on erilaisista tavoista tietää ja välittää tätä tietoa.

Viime aikoina on kehitelty Campbell-yhteistyöverkostoa tuottamaan, ylläpitämään ja levittämään kirjallisuuskatsauksia sosiaalityieteellisistä, lähinnä

kokeellisista arviointitutkimuksista, joita on tehty sosiaalityön, vankeinhoidon ja kasvatuksen aloilta. Mallina on ollut terveydenhuollossa kymmenkunta vuotta toiminut Cochrane-yhteistyöverkosto. Campbell-yhteistyön käynnistyminen voi avata kiinnostavia keskusteluja yhteiskuntatieteellisen arviointitutkimuksen lähtökohdista, otteista ja menetelmistä.

Tällaisten keskusteluiden virikkeeksi Ann Oakleyn äskettäin julkaistava teos "Experiments in Knowing. Gender and Method in the Social Sciences" on riemastuttava uutuuksia. Kirja sisältää kiehtovan katsauksen yhteiskuntatieteiden metodologiaan sekä erityisesti kokeellisen arviointitutkimuksen historiaan ja tulevaisuuteen. Kirja on melkoinen tiiliskivi sekä kokonsa että sisältönsä puolesta. Oakley aloittaa 400-sivuisen teoksensa viittaamalla asiantuntijoiden ja ammattilaisten työhön. Lääkärit, opettajat, sairaanhoitajat, psykoterapeutit ja sosiaalityöntekijät tekevät arkityössään monenlaisia väliintuloja ihmisten elämään. Heidän työnsä on oikeastaan eräänlaista valvomatonta eksperimentointia: ammattilaiset toimivat asiakkaiden kohdalla usein niin kuin heistä yksinkertaisesti tuntuu parhaalta. Väliintulot voivat olla sekä hyödyllisiä että haitallisia, eikä työn tuloksellisuudesta tiedetä riittävästi.

Vaikka tällaisessa vapaassa ja yksilöllisessä eksperimentoinnissa syntyy usein innovaatioita, Oakleyn mielestä tarvitaan myös tieteellisesti ohjattua kokeilutoimintaa. Siten kirjan ydin on kokeellisen arviointiotteen synnyn, kehityksen ja tulevaisuuden hahmottelmisessa. Kirjoittajan lähestymistapa on tiedonsosiologinen ja historiallinen. Kirjan juoni rakentuu sen selvittelystä,

miten maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat suunnanneet yhteiskuntatieteiden ja arviointitutkimuksen kehitystä ja saaneet aikaan tieteen sisäiset, sukupuolistuneet jaot ”kovaan” kvantitatiiviseen ja kokeelliseen sekä ”pehmeään” kvalitatiiviseen tutkimukseen.

Kirja koostuu neljästä osasta. Aluksi Oakley pohdiskelee paradigmojen merkitystä tieteessä. Hänen mukaansa paradigmat sekä sitouttavat tutkijoita toisiinsa että tuottavat järjestömiä ja haitallisia jakoja tieteen sisälle. Paradigmakiistat kvantitatiivisten ja kvalitatiivisten tutkimusotteiden paremmuudesta alkoivat 1960-luvulla positivistisen tieteen ja valankäytön kritiikin sekä naistutkimuksen kehittymisen yhteydessä. Kun kvantitatiivisen tutkimuksen katsottiin olevan valtaapitävien tiedettä, kvalitatiivisilla menetelmillä ryhdyttiin tutkimaan vähäisesti valtaa omaavia, syrjäytyneitä ihmisryhmiä, kuten naisia, lapsia, köyhiä, vammaisia ja etnisiä vähemmistöjä. Kvalitatiiviselle tutkimukselle on jäänyt tutkijoiden keskinäisessä väittelyssä räksytäjän rooli, sillä kvantitatiivisen ja kokeellisen tutkimuksen edustajat eivät ole katsoneet aiheelliseksi perustella lähestymistapojaan.

Oakley erittelee myös omaa liikehdintäänsä sosiaalitieteissä. Tutustuttuaan joihinkin koeasetelmilla toteutettaviin hankkeisiin hän ensin tyrmistyi niiden tutkimuseettisistä ongelmista eikä huomannut kokeellisen asetelman ansioita. Kun laadullisten menetelmien ja syvähaastatteluiden käyttäjänä ja kehittäjänä tunnettu naistutkija alkoi sittemmin suuntautua yhä enemmän tilastollisen ja kokeellisen tutkimuksen tekoon, oli kollegojen vaikea käsittää tätä kehitystä. He ovat tarvinneet sellaisia käsitteitä kuin ”vanha Oakley” ja ”uusi Oakley” arvioidessaan tämän tieteellistä tuotantoa. Kuitenkaan Oakley ei ole mielestään koskaan vaatinut kvalitatiivisia menetelmiä korvaamaan kvantitatiivisia tai päinvastoin.

Kirjan toinen osuus on varsinainen aarrearkku kokeellisen arvioinnin historiaan. Oakley jäljittää kokeellisen tutkimuksen historiaa vyöryttämällä esille

kolmisenkymmentä maailmanhistorian ajattelijaa 1400-luvulta alkaen. Kirjoittaja kaivaa esille niin Kopernikuksen, Galilein, Baconin ja Descartesin kuin myös monia keskeisiä yhteiskunnallisia uudistajia ja sosiaalitieteiden metodologian kehittäjiä, kuten Florence Nightingale, Charles Booth, Beatrice Webb, Herbert Spencer, Auguste Comte, J.S. Mill ja Émile Durkheim. Satunnaistettujen kokeiden alkutaival sijoittuu Oakleyn mukaan 1930–1940-luvuille, jolloin julkaistiin ensimmäinen oppikirja ja tehtiin ensimmäiset kokeelliset tutkimukset lääketieteessä.

Arviointitutkimuksen nykytilan analysoinnin kannalta kirjan kolmas osuus on vielä hyödyllisempi. Siinä kuvataan aluksi kokeellisen otteen tuloa kasvatuksen ja koulutuksen arviointiin vuosisadan vaihteessa sekä varhaisia sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön eksperimenttejä. Sitten Oakley siirtyy tarkastelemaan kokeellisen arviointitutkimuksen kultakautta Yhdysvalloissa 1960- ja 1970-luvuilla. Näinä vuosikymmeninä yhteiskuntatutkimus tuli ensi kertaa näkyväksi laajojen yhteiskunnallisten uudistusten ja kokeilujen arvioijana. Tosin yhtä nopeasti tutkijat myös menettivät vasta saavutetun aitiopaikkansa. Suurin eksperimentti oli negatiivisen tuloveron kokeilu, mutta myös muita mittavia toimeentuloturvan, työllistämisen, vankeinhoidon ja koulutuksen kokeiluja käynnistettiin. Tutkimukset osoittivat kokeilutoiminnan vaikuttavuuden vähäiseksi. Julkisessa keskustelussa ongelma käännettiin toisinpäin ja väitettiin, etteivät tutkijat kyenneet esiintuomaan näyttöjä vaikuttavuudesta. Arviointitutkimus sai syyt niskoilleen kokeilujen epäonnistumisesta, tutkimuksen rahoitusta supistettiin ja laajoista eksperimenteistä luovuttiin. Kokeellisen arvioinnin tappio loi perustan laadullisen arvioinnin voimistumiselle.

Tämä jakso on kiinnostava jo siksi, että eurooppalaisessa ja suomalaisessa arviointikeskustelussa amerikkalaisen eksperimentoivan yhteiskunnan kehittelyn vaihe on jäänyt vähälle huomiolle.

Oakleyn mielestä tutkijat eivät kompassuneet tutkimusasetelmallisiin tai -menetelmällisiin kysymyksiin vaan siihen, etteivät he oivaltaneet politiikan tekemisen ja kokeellisen tutkimuksen hienovaraisia suhteita. Tämän kauden menetelmällisiä opetuksia hän kiteyttää seuraavasti: toimintaympäristöjen monimuotoisuuden vuoksi väliintulojen tulee olla yksinkertaisia, tarvitaan enemmän prosessitietoa ja etnografista tutkimusotetta, yksilöiden odotuksiin sekä heidän osallistamiseensa kokeiluihin ja arviointiin tulee kiinnittää enemmän huomiota, kontrolliryhmien asemaa on syytä pohtia uudelleen, hankkeiden kustannukset eivät saa paisua kohtuuttomiksi, arvioinnin tulee tapahtua monitieteisesti, enemmän sosiaalitieteellisistä lähtökohdista käsin ja sukupuolen merkitys tulee tehdä näkyväksi. Lisäksi Oakley kokoaa muunlaisia syitä, joiden vuoksi kokeellista arviointia on vastustettu ja erittelee joitakin, lähinnä epäonnistuneita lääketieteellisiä kokeita, joiden valossa tutkimuksen etiikkaan tulee kiinnittää vakavaa huomiota.

Kirjan viimeisessä osassa Oakley hahmottelee uudenlaista suuntaa sosiaalitieteelliselle arviointitutkimukselle. Vaikka osuus on tarkoitettu edellisiä ohjelmallisemmaksi, siinä ei esitetä mitään kovin selkeää visiota tai ohjelmaa eksperimentoivalle tai näyttöihin perustuvalle yhteiskunnalle. Oakley jää kaipaamaan sosiaalitieteellistä tutkimusta ilman hedelmättömiä paradigmatkajoja ja pitkään hyljeksityn kokeellisen arvioinnin uutta tulemistä. Tässä osuudessa hän kommentoi myös Cochrane- ja Campbell -yhteistyön mahdollisuuksia.

Kirja sisältää lukuisia tarinoita enemmän tai vähemmän onnistuneista kokeiluista ja tutkijoista kepeällä ironialla ja huumorilla maustettuna. Se on siis kaikkea muuta kuin kokeellisen arvioinnin menetelmäopas. Rönsyilydestään huolimatta teos avautuu lukijalle helposti, kaivelee jännittävästi kokeellisen arvioinnin historiaa ja suorastaan yllyttää keskusteluun myös suomalaisen arviointitutkimuksen paikasta

ja lähtökohdista. Vaikka Oakley penää kirjassaan rauhaa ja sopuointia tilastollisen ja kokeellisen sekä laadullisen tutkimuksen kesken, hän tulee paradoksaalisesti antaneeksi tuhdit eväät monenmoiselle tutkimuspoliittiselle ja metodologiselle kinastelulle ja suunnväännölle.

Kirjan alkupuolella Oakley viittaa realistisen arvioinnin kehittäjän Ray

Pawsonin kommenttiin, joka koski hänen erästä kirjoitustaan naisten haastatteluista. Pawson huomautti, että jos vain naiset voivat haastatella ja ymmärtää toisiaan, niin miksei sitten vain miehet miehiä, tutkijat tutkijoita, fasistit toisiaan ja "Oakley makes sense only to Oakley". Tällä sinänsä huvittavalla toteamuksella ei tätä kirjaa kannata kuitata.

MARKETTA RAJAVAARA

Tutkija
KELA

Oakley, Ann (2000). *Experiments in Knowing. Gender and Method in the Social Sciences*. New York: The New Press.

Millaiseen tietoon sosiaalipalvelujen tulisi nojata?

Kiinnostus näyttöön (evidenssiin) perustuvaan toimintaan liittyy yleisen julkishallinnon ja palvelujen uudistamisajatteluun, julkishallinnon modernisaatioon. Vaatimus näyttöön perustuvasta hallinnosta ja palveluista on korostunut kahden viimeisen vuosikymmenen uudistamistyössä Euroopassa. Evidenssi liitetään myös käytännössä toimiviin ratkaisuihin. Hyvinvointipalveluissa näyttöön perustuvat toimintakäytännöt nousevat esiin lähinnä eurooppalaisessa keskustelussa. Näyttöön perustuvan toiminnan tarvetta perustellaan sekä ammattilaisten työn varmistamisena, asiakkaiden hyötyinä että viisaasti sijoitettuna varoina. Toimintatapojen perusteluvaatimus lisääntyy koulutuksen lisääntymisen ja saatavilla olevan informaatioteknologian myötä. Näyttöön perustuvan tiedon käyttäjinä nähdään politiikan tekijät, ammattilaiset, kansalaiset ja kuntalaiset palvelujen tarvitsijoina ja käyttäjinä.

Mitä näyttö (evidenssi) on? Yleensä näyttönä pidetään tieteellistä evidenssiä. Näyttö sisältää myös systemaattisen tutkimuksen tulosten käytön. Näyttö perustuu tosiasioihin, se on tietoa, todistusaineistoa. Näyttöä voidaan itenäisesti havaita ja todentaa, ja sen luonteesta on laaja konsensus. Tietoon perustuva käytäntö -käsite (knowledge-based practice) eroaa näyttöön perus-

tuva käytäntö -käsitteestä (evidence based practice) siinä, että se on laajempi. Se ottaa huomioon erilaisen tiedon, myös hiljaisen tiedon, käytön toiminnassa, päätöksenteossa ja palvelujen toteuttamisessa.

Näytöstä tieteellisenä evidenssinä voidaan tarkastella hierarkiana, jossa parhaana tiedon muotona pidetään 1) randomoiduilla koeasetelmilla tehtyjen tutkimusten merta-analyysiä. Seuraavina tulevat 2) yksi tai useampia randomisoituja kontrolloituja kokeita, 3) yksi tai useampia hyvin tehtyjä kohorttitutkimuksia, 4) yksi tai useampia hyvin tehtyjä casetutkimuksia (ei kontrolloitu koe) 5) asiantuntijakokousten yhteinen tai vertaisarvioinnilla luotu yhteinen käsitys ja 6) henkilökohtainen kokemus. Tässä ajattelussa henkilökohtainen kokemus on alinna hierarkiassa.

NÄYTTÖ SOSIAALIPALVELUISSA

Geraldine MacDonald [3, s. 119–121] puhuu sosiaalipalvelujen monitahoista kontrollia, hoivaa, henkistä tukea ja erityyppä sisälvästä puolista. Sosiaalipalveluiden ja sosiaalisen hoivan tavoitteet määrittyvät monesti yhteiskunnan suunnasta lainsäädännön ja poliittisen tahdon pohjalta, ei vain ihmisten tarpeista. Tämä tuo oman lisäsävynsä näytön kysymyksiin. Englantilaisessa keskustelussa puhutaan sosiaalisen huo-

lenpidon (social care) -käsitteen sisältämistä palveluista. Tällöin tarkoitetaan monitahoisia palveluja, kuten päivähoitoa, kotiin annettavia palveluja ja erilaisia interventioita, joiden tarkoitus on muuttaa tai parantaa käyttäytymistä, suhteita tai yksilöllistä hyvinvointia. MacDonald määrittää laajasti social caren sisällön. Hänen mukaansa on kyse yksilöllisinä näkyvistä ongelmista, jotka ovat sosiaalisia sekä olemuksensa että interventionsa puolesta. Niissä saattaa yhdistyä julkinen ja yksityinen intressi. Osassa on mukana myös kontrolloitavia (esim. lastensuojelu). Julkisen intressin merkitys on tärkeä pitää mielessä näytöstä keskusteltaessa.

Kun sosiaalipalvelujen tuottaminen siirtyy julkisesta yksityiselle sektorille, korostuu vastinetta rahalle -ajattelu, tutkimuksen ja käytännön vuorovaikutuksen vaatimus, mikä toteutuu usein taloudellisesti ja resurssien puolesta tiukalle vedetyssä toiminnassa. Jo tässä näkyy julkisen intressin sisältö sosiaalipalveluissa. Tehokkuus ja vaikuttavuus paikantuvat taloudelliseksi tehokkuudeksi ja hallinnolliseksi vaikuttavuudeksi. Haasteena onkin yksityisen ja julkisen intressin yhteensovittaminen tietoon perustuvien toimintakäytäntöjen vakiinnuttamisessa. Tässä joudutaan tasapainottamaan eri tahojen tavoitteita.

Monitorointi ja evaluointi asiakasty-

**Päätösten tulee
pohjata parhaaseen
käytettävissä olevaan
tietoon, eikä sattuman-
varaisuuteen.**

tyväisyysmittauksineen ovat olleet yksi tapa vastata näytön ja toimivuuden vaatimuksiin. Vaikka nämä ovat MacDonaldin mukaan askel hyvään suuntaan, tarvitaan koeasetelmin tutkimuksia varmistamaan turvallinen päätöksenteon pohja policy- ja yksilötasolla. Tämä on kuitenkin vasta tavoite. Sosiaalityön vaikuttavuutta koskevia tutkimuksia löytyi 1979–1990 yhteensä 95, joista 23 oli kokeellisia ja näistä 87% amerikkalaisia. Synä tieteelliseen näyttöön perustuvien tutkimusten vähäisyydelle on mm. että kokeelliset tutkimusasetelmat ovat kalliita. Niissä kohdataan sekä teknisiä, poliittisia että eettisiä ongelmia ja haasteita.

Sosiaalipalvelujen yksityistämisen todellisuudessa MacDonald näkee sekä ongelmina että haasteina mm. koeasetelmiin perustuvien randomisoitujen tutkimusten kalleuden, aikaa vievyyden ja tutkimuskontekstin vakau-

den varmistamisen pulmat, mikä uhkaa sisäistä validiteettia. Vaikeuksia lisäävät niin ikään kansalliset nopeatahtiset polycyn muutokset, ja niiden seuranta. Poliittisten ja ideologisten päätöksentekijöiden keskeinen asema resurssien jossa ja sosiaalisten ongelmien määrittelyssä ja valinnoissa vastata näihin ongelmiin tuovat omat lisänsä näytön mutkistumiseen.

Kysymys näyttöön perustuvien toimintojen lisäämisestä erityisesti sosiaalipalveluissa on pulmallinen. Lääketieteen alalla alle 20 % toimenpiteistä perustuu näyttöön. Poliitikot pitävät itseään asiantuntijoina nimenomaan sosiaalisissa kysymyksissä. Heidän on helpompi antaa asiantuntijan rooli terveydenhuollon ammattilaisille. Sosiaalipalveluilla on pitkät käytäntölähtöisyyteen liittyvät perinteet, jotka eivät perustu tieteellisiin metodeihin vaan asiakastilanteiden ainutlaatuisuuden

korostamiseen ja auttamisen räätälöintiin tästä lähtien. Tämä vaikuttaa sosiaalipalvelujen systemaattisten menetelmien eristämiseen ja evaluointiin. Rahoittajia ei ole helppo saada kokeellisiin asetelmiin perustuville kalliille tutkimuksille. Niissä on myös runsaasti eettisiä pulmia esim. koe- ja kontrolliasetelmia luotaessa.

MacDonaldin mukaan näyttöön perustuvien käytäntöjen tavoittelu on varsin alussa. Sosiaali- ja terveydenhuollossa on varsin vähän edellä koeasetelmilla saatua näyttöä. Terveydenhuollon kansainvälinen Cochrane-yhteistyöverkosto pyrkii lisäämään näyttöön perustuvien metodien käyttöä. Sosiaalipalvelujen, opetuksen ja kriminaalihuollon alalla on käynnistynyt Cochranea vastaava Campbell-yhteistyö, josta toisaalla tässä lehdessä.

Näyttöön perustuvan toiminnan todellinen tavoittelu ja tuottaminen

edellyttää selkeitä poliittisten päätösten tekemistä, tietoista tavoitetta ja rahoituksen suuntaamista tähän tavoitteeseen pääsemiseksi. Yksi askel tähän kohti toimivia käytäntöjä otettiin 1999–2000 Isossa Britanniassa, kun yksityinen järjestö (Bardardo's) rahoitti sarjan workshoppeja, joissa haettiin käytännössä toimivaa näyttöä ja näistä tuotettiin julkaisuja Mikä toimii [2]. Näissä kyse on näytön määrittelystä toimivuuden näkökulmasta. Ensimmäinen mittatikka tällöin on työtavan, menetelmän tai mallin käytännössä toimiminen. Tavoite on, että empiirisesti koeteltuja toimivia malleja lisätään, ei-toimivat työtavat karsitaan. Tällaisia ns. hyvän käytännön esimerkkejä on haettu myös EU-projekteissa ja ESR-rahoitusta saaneissa työllistämishankkeissa. Yleensä hyviä käytäntöjä etsitään hakemalla näyttöä niiden toimivuudesta käytännössä jonka jälkeen niitä vertaillaan keskenään. Benchmarking voi olla väline vertailla ja eritellä ns. hyviä toimivia käytäntöjä lähemmin, mikä niissä toimii ja mikä ei ja luoda tätä kautta toimivampia ohjelmateorioita ja testattavia oletuksia.

Eräs tapa pyrkiä tiedon avulla vakiinnuttamaan tietoon perustuvat (knowledge based) työtavat on koota tietoon perustuvaa näyttöä yksiin kansiin systemaattisilla kirjallisuuskatsauksilla. Näitä on tehty meilläkin ainakin ratkaisukeskeisestä sosiaalityöstä [1] ja hoitotyön menetelmistä [4].

Näyttöön perustuvat toiminnot juurtuvat käytäntöön hitaasti samalla kun vanhoista mahdollisesti uskomuksiin perustuvista menettelyistä luovutaan yhtä kittaasti. Asiantuntijatyönä tai konsensuskokoksien kootut hyvän hoidon ohjeet ja hyvät toimintakäytännöt ovat yksi menettely, jolla voidaan pyrkiä vaikuttamaan näyttöön perustuvien mallien omaksumiseen. Laatutyön erilaiset lähestymistavat, hyvän käytännön standardit ja auditoinnit tavoittelevat myös hyvää toimintatapaa ja hyviä toimintakäytäntöjä ja tätä kautta tietoon perustuvia metodeja. Näissä on usein kysymys käytännössä toimivista käytännöistä.

Näytön vaatimus on herättänyt myös vastarintaa. Sitä on pidetty teknistä

rationaliteettia korostavana pragmatismina, joka jättää prosessin ja tuloksen osatekijät sivuun. Puhutaanpa sitten teellisestä näytöstä tai tietoon perustuvien toimintamallien omaksumisesta tärkeä näkökulma on: toimiiko joku menetelmä ja työtapasi asiakkaan tilanteessa odotetusti. Toimimattomista menetelmistä on tarpeellista luopua. Ammattityöntekijöillä on eettinen velvollisuus käyttää parhaaseen saatavaan tietoon perustuvia työmenetelmiä. Oman alansa kehityksen seuraaminen ja tietoon perustuvien työmallien omaksuminen, mikäli niitä on, on tärkeä ammattilaisten tehtävä.

Yhtä tärkeä kysymys on huomioitavan tiedon luonne. Jotkut työmallit ovat empiirisesti koeteltuja ja tätä kautta toimivia. Räättälöidyssä asiakastyössä ja palveluissa käytetään aina työntekijöiden kokemukseen perustavaa hiljaista tietoa. Tämän hiljaisen tiedon näkyväksi tekeminen on jatkossa myös tärkeää. Hiljaisen tiedon teemasta on kirjoittanut mm. Laura Yliruka [5]. Hiljainen tieto eli kokemusperäinen käytännössä toimivaksi osoittautunut tieto on usein työkäytäntöjen taustalla, vaikka sen asema ei tietohierarkiassa olekaan korkealla.

Monet työmenetelmät ovat kontekstisidonnaisia, eli ne voivat toimia käytännössä vain tiettyjen reunaehtojen vallitessa. Näiden edellytysten ja reunaehtojen esille saaminen on tärkeää. Siten tehdään näkyväksi empiiriseen tietoon perustuvaa toimintaa. Sosiaalipalveluissa käytettyjä työmalleja ja menetelmiä on tarpeen eritellä myös hiljaisen tiedon kirjaamisen avulla. Hiljaista tietoa on hyvä testata ja tätä kautta kehittää hiljaisen tiedon empiriaan perustuvia ohjelmateorioita.

Myös päätöksentekoa koskee myös tietoon perustuvien toiminamallien vaatimus. Hyvä päätöksentekijä perustaa toimintansa laadukkaaseen eri lähteistä saatavaan asiantuntijatietoon. Se tarkoittaa tietoa kotimaisesta ja kansainvälisestä tutkimuksesta, tilastoista, osapuolten konsultaatiosta, aiemman politiikan arvioinnista ja uudesta tutkimuksesta. Näyttö voi myös sisältää konsul-

taation tuloksia sekä taloudellisen tai tilastollisen mallittamisen tuloksia. Hyvän toiminnan malleja voidaan etsiä pilotoimalla ja käyttämällä arviointiryhmiä sekä julkisia konsultaatioita. Tässä prosessissa tutkijat joutuvat yhdistämään perinteisen roolinsa uuteen mukanaolijan, mahdollistajan ja prosessikonsultin roolin.

Tietoon perustuvien työmallien käyttö on haaste sekä päätöksentekijöille, johdolle, senioreille että junioreille. Näkökulmia voi olla useita. Olennaista on kiinnostus kehittää toimivia työkäytäntöjä ja avoimesti keskustella erilaisen tiedon merkityksestä käytännön työssä.

RIITTA HAVERINEN

Lähteet:

- [1] Anis, Merja (1999) Ratkaisukeskeisen menetelmän arviointitutkimus. Kirjallisuuskatsaus. FinSoc, Työpapereita 2.
- [2] Davies, Huw T.O. & Sandra M. Nutley & Peter C Smith (Eds.) (2000) WHAT WORKS? EVIDENCE-BASED POLICY AND PRACTICE IN PUBLIC SERVICES. The Polity Press. Bristol.
- [3] MacDonald, Geraldine (2000) Social care; rhetoric and reality, in Davies, Huw T.O. & Sandra M. Nutley & Peter C Smith (Eds.) (2000) WHAT WORKS? EVIDENCE-BASED POLICY AND PRACTICE IN PUBLIC SERVICES. The Polity Press. Bristol. 117-140.
- [4] Partanen, Pirjo & Marja-Leena Perälä (1997) Menetelmien arviointi hoitotyössä. Kansallisen ja kansainvälisen tutkimuksen systemoitu kirjallisuuskatsaus. FinOHTAn raportti 7.
- [5] Yliruka, Laura (2000) Sosiaalityön itsearviointi ja hiljainen tieto. FinSoc, Työpapereita 2

Joel Fischer vaikuttavuustutkimuksen pioneeri

Miten sosiaalityön työmenetelmät pitäisi ymmärtää ja miten niitä tulisi opettaa, oli kysymys, jota me sosiaalityön pätevyitysmiskoulutuksen parissa opettajina ja suunnittelijoina toimineet henkilöt 1980-luvun loppupuolella jouduimme ankarasti pohtimaan. Uusia oppikirjoja ei ollut, ei ainakaan suomeksi ja haimme tosissamme opetusmateriaaleja ja uusia ratkaisuja. Monet pätevyitysmiskoulutuksessa opiskelleet sosiaalityöntekijät kun olivat käytännön sosiaalityössä paljon kokeneempia kuin useimmat meistä opettajista. Yksi ratkaisuyritys oli kääntää osia Joel Fischerin kirjasta *Effective Casework Practice: An Eclectic Approach* [2]. Päivi Kaljonen oli aloitteentekijänä, mutta hanke hyytyi alkumetreille. Minunkin kirjani jäi sittemmin hyllyyn lepäämään; kovin toisenlaiset sosiaalityökeskustelut olivat 1990-luvulla Suomessa kiinnostuksen kohteina.

Tultuani FinSociin töihin keväällä 1998, törmäsin uudelleen herraan nimeltä Fischer ja samasta Fischeristä oli todellakin kysymys. Fischer ja Corcoranin nimellä kulkevat tukevat mittarioppaat [4;6] löytyivät FinSocin hyllystä. Aika vähän käytettyinä. Mittareiden käytettävyyttä ja niiden siirrettävyyttä Suomeen ei tuntunut oikein kukaan osaa- van ratkaista. Muutama tutkija kirjoja lainasi ja pyöritteli, mutta sovellukset jäivät lähinnä muutaman idean asteelle.

MUTTA ENSIN VÄHÄN HISTORIAA...

Sosiaalityön vaikuttavuustutkimuksen pioneeri Joel Fischer julkaisi 20 vuotta sitten maineikkaan artikkelin ”Sosiaalityön vallankumous”, jossa hän vaati, että sosiaalityön on perustuttava työtapoihin, joiden näyttö, empiirinen perustelu vaikuttavuudesta on osoitettavissa. Hän katsoi, että tätä näyttöä voidaan hakea kolmella tavalla: sosiaalityön tietoperus-

tan systemaattisen kehittämisen tulee palvella sosiaalityön käytäntöä, toiseksi tutkimuksen ja käytännön tulee lähestyä toisiaan ja kolmanneksi interventioiden laajasta valikoimasta ja niiden osoitetusta vaikuttavuudesta on oltava tietoa saatavilla. Yhdeksi sosiaalityölle hyvin soveltuvaksi tutkimustavaksi Fischer esitti tapauskohtaisen arvioinnin menetelmää (Single System Design). Sosiaalityöntekijät ovat pelänneet, että jos työtä seurataan eli monitoroidaan, niin työ jollakin lailla kärsii siitä ja että monia asioita ei yksinkertaisesti voida mitata. Lisäksi sosiaalityöntekijät ovat pelänneet tutkimusta liian vaativaksi työn ohessa tehtäväksi. Fischer myöntää artikkelissaan lajimuotoisen, ekstensiivisen tutkimuksen olevan liian iso vaatimus käytäntötutkimukselle. Hän näkee mahdolliseksi sen, että tapauskohtaisen tutkimuksen tulokset voivat olla yleistyksiin pyrkivän tutkimuksen perustana [3]

Vaikka useat sosiaalityön tuloksellisuudesta Yhdysvalloissa tehdyt tutkimukset 1970-luvulla osoittautuivat suuriksi pettymyksiksi (eli tuloksia oli vaikea osoittaa tai tulokset olivat suorastaan negatiivisia) ei tämä voinut Fischerin mielestä merkitä sitä, ettei vaikuttavuustutkimuksen kehittämistä kannattanut jatkaa, vaan päinvastoin. Periaatteena tulee olla, että jos on saatu näyttöä jostakin työtavasta ja sen käyttäminen on sosiaalityön arvojen ja etiikan mukaista, on tuota tietoa käytettävä työtä tehdessä. Eli sosiaalityöntekijöiden tulee valita työmenetelmänsä systemaattisesti ja empiiriseen tietoon perustuen. Mikään yksi lähestymistapa tai teoreettinen orientaatio ei kuitenkaan riitä. Parhaan mahdollisen työskentelyn kehittäminen on loppumaton haaste ja se vaatii sekä uusien että vanhojen työmenetelmien kriittistä evaluointia. Mutta käytäntö on

liian monimutkaista, kaikkiin sen ongelmiin ei tutkimus tai evaluatio voi vastata, huomautti Fischer.

Minkä kaiken tutkimisesta tai arvioinnista sitten on kyse? 1970-luvulla yhdysvaltalaisessa sosiaalityössä alettiin kiinnostua kognitiivisista lähestymistavoista ja muutosteorioista sekä vuorovaikutustaidoista. Useat tutkimukset osoittivat sosiaalityöntekijän empatian, lämmön ja aitouden olevan olennaisia menetelmien hallinnan ohella. Näin siis Fischer 20 vuotta sitten. Entä tammikuussa 2001?

HAASTATTELU HAVAIJILLA 2001

Syksyllä 2000 päätimme mieheni kanssa juhlistaa 25-vuotista avioliittotähtäystä tekemällä lomamatkan Havaijille tammikuussa 2001. Muistin Joel Fischerin työpaikaksi Havaijin yliopiston Honoluluissa, matkaa lomahotellista alle 3 kilometriä. Mikäpä siinä sitten enää auttoi. Uusimmat Fischerin kirjat tilaukseen ja yhteydenotto sähköpostilla. Soita, kun saavut – aloha! kuului vastaus.

Joel Fischerin työhuone tai oikeastaan työkolmio: kirjasto- ja vastaanottohuone ja oma työhuone, löytyi helposti Manoan yliopiston laajalta kampusalueelta. Sosiaalityön laitos oli hiljan muuttanut matalaan parakkimaiseen

puutaloon. Muut alueen rakennukset olivat ulkoisesti huomattavasti näyttävämpiä. Fischer sanoi olevansa kuitenkin hyvin tyytyväinen käyttökelpoisiin työtiloihin. Hän kertoi tulleen Havaijille professoriksi 30 vuotta sitten ja saaneensa alkuperäisväestöön kuuluvan vaimon mukana 300 sukulaista. Elämä Havaijilla on monin tavoin mukavaa, ilmasto ihanteellinen ja elämänmenosa rentoutta. Tutkijana siellä on kuitenkin aika eristyksissä, syrjässä, selvisi myöhemmin haastattelussa.

Innokkuteni haastatella konkaria taisi aluksi huvittaa Fischeriä. Hän totesi alkuun melko lakonisesti, ettei evaluaatio ole sinänsä mitään. Sen tulee olla osa käytäntöä, irrallaan siitä se ei toimi. Jos evaluaatiota ei käytetä, ei sillä ole mitään virkaa. Suurin ongelma onkin saada sosiaalityöntekijät tekemään arviointia. Heitä tulee houkutella, jopa lahjoja tekemään sitä. Evaluaation on oltava käytännön työntekijöiden mielestä houkuttelevaa. Aika yllättäen Fischer sitten jatkoksi sanoi olevansa aika skeptinen tällaisen ohjelman onnistumisen suhteen. Sosiaalityö on edennyt vain vähän 1950- ja 1960-luvulta, puhetta ja puhetta siitä mitä tehdään tai mitä muka tehdään; mutta tuo puhe on tekstiä, jota eivät muut ymmärrä, se on sosiaalityön omaa kieltä. Pitäisi pystyä pääsemään kiinni siihen, mitä todella tehdään ja mitkä ovat sitten tuon työn tulokset.

Kun kerroin, että seuraavat kolme vuotta teen arviointia kuntouttavan työtoiminnan uudesta laista, antoi Fischer neuvon, ettei suurta määrää tapauskertomuksia kannata kerätä aineistoksi. Ne sisältävät vain paljon kaunista puhetta. On pystyttävä arvioimaan työtä konkreettisemmin, sitä mitä tapahtuu. Evaluaation olisi oltava osa työprosessia. Fischerin mielestä hyvien evaluaatiomenetelmien kehittäminen on helppoa, mutta niitä on vaikeaa saada käyttöön. Hän ei koe tämän onnistuvan sosiaalityön opetuksessa. Opiskelijat eivät innostu niistä, eivätkä heidän ohjaajansa kentällä pidä evaluaatiosta, he kokevat sen työnsä arvosteluksi.

Olin aika ällistynyt. Yritin kertoa

oivalluksista, joita Hyvinvointipalvelujen arvioinnin PD-koulutuksessa mukana olevat eri-ikäiset, pitkän työkokemuksen omaavat ammattilaiset ovat saaneet. Kun näytin koulutuksen englanninkielistä esitettä Fischerille, tarttui hän kohtaan meta-evaluaatio, kysyi onko se meta-analyysiä ja vastasin sen olevan. Onko sitä mahdollista opettaa ja väitän olevan. Silloin aloin oivaltaa, mistä kiikastaa. Fischeriltä puuttuvat jatko-opiskelijat ja täydennyskoulutuksen opiskelijat, puuttuu opetusosiaalikuskajattelu. Havaijilainen perusopetuksen suuntautuminen ei ilmeisesti sitenkään näe tutkimusta osana sosiaalityön koulutusta siten kuin se alkaa meillä tuntua itsestäänselvyydeltä. Ei ollut ihan ensimmäinen kerta, kun pitää olla kaukana ulkomailla, että näkee suomalaisen tilanteen eri valossa kuin joka-päiväisen tohinaan keskellä. Sosiaalityöhön arvioinnin perinteen rakentaminen edellyttää työtä eri suunnissa ja kokee ammattilaiset ovat avainryhmä. Mutta heidän on koettava arviointi oman työnsä kannalta hyödylliseksi, se ei voi olla vain "muita" varten tehtyä.

ENTÄ JATKOSSA?

Olen itse Fischeriä paljon optimistisempi evaluaation tekemisen ja käytön suhteen. Viimeisen kolmen vuoden aikana, jotka olen ollut FinSocissa työssä, olen selkeästi nähnyt, miten ammattilaiset kokevat arvioinnin omakseen. Kehittäjäihmiset tarttuvat siihen nopeimmin. Työpaikoilla, joissa on kehittämisen perinne, evaluaatio tulee kuvaan lähes itsestäänselvyyttenä. Työntekijät keksivät itse tapoja arvioida, ei niitä tarvitse edes valtamerten takaa hakea.

Kaikkein innostunein olen tällä hetkellä tietotekniikan sovellutusten yhdistämistä arviointiin. Ja siitä myös rehellisesti sanoen kaikkein vähiten teknisessä mielessä ymmärrän, mutta sen asian tuntemusta on muilla. Alkaa olla aika, että työntekijätkin voivat itse saada jotain apua oman työnsä näkyväksi saamiseen, uudenlaisen arvioivan ja analysoivan otteen löytämiseen työhönsä. Kun tietoja on koneelle syötetty, täytyy niitä olla mahdollista sieltä myös eri

tavoin poimia, yhdistellä, analysoida, piirtää kuvia, nähdä prosessien kehitystä. Mutta se edellyttää tietysti, että tietoja on sinne kerätty myös tämä jatko-työ ajateltuna. "Koneelle syöttäminen" toiminee myös työtä sopivasti etäännyttävänä prosessina.

Joel Fischeriä en kuitenkaan ole jättämässä rauhaan. Sen jälkeen kun hän kirjoitti tuon yllä referoidun artikkelinsa sosiaalityön vallankumouksesta – joka nyt siis Havaijilla osoittautui ainakin osin rauenneeksi haaveeksi – hän kirjoitti yhdessä Martin Bloomin ja John G. Ormen kanssa oppikirjoja sosiaalityön ja muiden hyvinvointipalvelujen tapauskohtaisesta arvioinnista. Teos sisältää tarkat ohjeet tietokoneavusteisesta tapausten seurannasta ja mukana ovat levykkeet tätä varten. Ongelmalliseksi on muodostunut tiedon koonti, aggregointi, on minulle kuitenkin toisaalta väitetty. Tammikuussa Atlantassa järjestetyssä sosiaalityön tutkimuksen kongressissa esiteltiin muita ohjelmia. Hankimme tietoja ja kokemuksia niistä lisää.

TUIJA LINDQVIST

KIRJALLISUUS:

- [1] Bloom, Martin, Fischer, Joel & Orme, John G. (1999) Evaluating Practice. Guidelines for the Accountable Professional. Third Edition. Boston etc.: Allyn and Bacon.
- [1] Fischer, Joel (1978) Effective Casework Practice: An eclectic approach. New York etc.: McGraw-Hill Book Company.
- [2] Fischer, Joel (1981) The social work revolution. Social Work. Vol. 26. May 1981, 199 – 207.
- [3] Fischer, Joel & Corcoran Kevin (1994a) Measures for Clinical Practice. A Sourcebook. Second edition. Volume 1. Couples, Families, and Children. New York etc.: The Free Press.
- [4] Fischer, Joel & Corcoran Kevin (2000) Measures for Clinical Practice. A Sourcebook. Third edition. Volume 1. Couples, Families, and Children. New York etc.: The Free Press.
- [5] Fischer, Joel & Corcoran Kevin (1994b) Measures for Clinical Practice. A Sourcebook. Second edition. Volume 2. Adults. New York etc.: The Free Press.

Evert Vedung: asiakkaiden arviointi osaksi sosiaalipalvelujen arviointia

Kansainvälisesti tunnettu arvioinnin asiantuntija Evert Vedung vieraili Svenska social- och kommunalhögskolanissa sekä mm. FinSocissa maaliskuussa. Evert Vedung toimii valtiopöytäprofessorina Upsalan yliopistossa. Hän on tehnyt arviointitutkimusta, osallistunut kansainvälisiin hankkeisiin sekä kirjoittanut useille kielille käännettyjä arviointia käsitteleviä kirjoja.

Vedung on tänä keväänä julkaissut Magnus Dahlbergin kanssa uuden kirjan *Demokrati och brukarutvärdering* (2001). Vierailulla hän luennoi kirjasta. Kirjan toinen kirjoittaja Magnus Dahlberg on valtiotieteilijä ja on työskennellyt Upsalan yliopistossa sekä Ruotsin sosiaalivaltion sosiaalivaltion arvioinnin yksikössä CUS.

MIKÄ ASEMA ASIAKKAALLA VOI DEMOKRATIASSA OLLA

Hallinnon kehittämisessä on viime vuosina lisääntyvästi korostettu asiakaslähtöisyyttä, asiakkaan keskeistä asemaa kaikessa toiminnassa. Hallinto on kansalaisia varten. Vedung viittaa 1970- ja 80-lukujen keskusteluun asiakkaan asemasta ja osallistumisen mahdollisuuksista. Tuolloin hyvinvointivaltioiden laajetessa ja luodessa uusia palveluja kansalaisten uudensuunniteltuihin tarpeisiin syntyi myös kriittistä keskustelua. Laajeneminen merkitsi toisaalta myös julkisen sektorin tunkeutumista yhä laajemmalle ihmisten elämään ja yksityisyyteen.

Keskustelu jatkuu lisääntyvien vaatimusten asiakkaiden osallistumisen vah-

vistamisesta.. Hyvinvointipalvelujen käyttäjät eivät voi vaikuttaa suoraan omaan asiaansa ja oloihinsa. Tässä yksi tausta vaatimuksille purkaa hyvinvointivaltiota. Tiedon saaminen palveluista ja asiakaslähtöisten arviointimenetelmien kehittäminen on hyvin ajankohtainen ja ehkä merkittävin arvioinnin kehittämisen suunta tällä hetkellä..

TULOSJOHTAMINEN TOI ARVIOINNIN

Arviointipuhe ja voimakkaasti lisääntynyt. Varsinkin ihan viime aikoina. Se herättää yhä ajoittain kysymään, onko tässä nyt jokin muoti-ilmiö, joita tulee ja menee. Vedungilla on selkeästi toisenlainen näkemys. Hän kieltää ajatuksen, että arviointi jäisi nopeasti ohimeneväksi. Arviointi on tullut jäädäkseen.

Vedung korostaa arvioinnin pitkäperinnettä Pohjoismaissa. Ruotsin ja Suomen ja ylipäänsä pohjoismaisen demokratian kehitykseen on sisällytetty monia julkista sektoria arvioivia käytäntöjä. Kehittämisessä on etsitty monipuolista arviointia ja eri tahoja edustavien näkemyksiä. Esimerkkinä vaikkapa uudistuksia valmistelevat komiteat. Niiden työhön on sisällytetty monien eri osapuolten näkemysten tuottamistehtävä.

Tulosjohtaminen ja sen omaksuminen myös julkiselle sektorille synnytti nykyisenkaltaista arvioinnin tarvetta. Tarvitaan toimivaa palvelujen käyttäjien arviointia, joka aidosti tuo heidän äänensä esille.

MISTÄ TOIMIVA ARVIOINTI VOISI KOOSTUA

Vedung näkee arvioinnin vakiintuvan osaksi toimintaa. Ensivaiheessa tehtiin yksittäisiä arviointoja. Tulevaisuudessa tulosjohtamiseen sisältyvän arvioinnin rinnalle voisi rakentua kokonaisuus, jossa palvelujen käyttäjien arviointi muo-

dostaisi yhden osan arviointia, ammattilaisten kuten sosiaalivaltion arviointia. Itsearviointi olisi myös osa arvioinnin kokonaisuutta. Ulkopuolisella arvioinnilla olisi lisäksi oma tärkeä paikkansa. Arviointitutkimus on vaativaa toimintaa. Siihen tarvitaan erityistä koulutusta ja perehtymistä. Ammatillinen koulutus ei sitä anna. Ammattilaisten osuus olisi itsearviointin omaksuminen. Näin voisi syntyä hyvä kokonaisuus sosiaalipalvelujen kehittämiselle.

Arviointi tarvitsee rakenteita. Se voi sisältää demokratiaa vahvistavia elementtejä. Erityisen tärkeää on asiakkaiden arvioinnin kehittäminen sosiaalipalveluissa, joilla on suuri vaikutus kansalaisten elämässä. Vedungin esittelemässä mallissa luodaan uudensuunniteltuihin arviointilanteita asiakkaiden ryhmissä tapahtuvalle arvioinnille. Esitellyssä mallissa asiakkaat keskustelevat palveluista omista lähtökohdistaan käsin ja tuovat uudensuunniteltua tietoa. Hän näkee tämänkaltaisen palvelujen käyttäjien arvioinnin voivan parantaa palveluja asiakkaille paremmin sopiviksi, lisäävän tehokkuutta, legitimitteettiä ja asiakkaiden osallisuutta, myös vahvistavan demokratiaa.

Luento-osuuden jälkeen tarjoutuneessa keskustelutuokiossa sain näitä vastauksia ja kommentteja kysymyksiini siitä, onko Pohjoismailla jokin oma historiansa arvioinnissa, miltä tulevaisuus näyttää ja minkälainen olisi tavoiteltava arvioinnin strategia ja rakenne.

Evert Vedung vierailee usein Suomessa, harrastaa Suomen historiaa. Keskustelun päätteeksi hän halusi oppia lisää suomea. Hän ojensi pienen ruutu-

vihkonsa ja halusi suomenkielisiä ilmaisia joillekin luentoon sisällyneille ydin-käsitteille. Mitä on kund suomeksi? Voitko kirjoittaa sen vihkooni?

MAISA MAANIITU

Dahlberg, Magnus & Vedung, Evert (2001) Demokrati och brukarutvärdering. Lund: Studentlitteratur.

Aktivoinnin ja kuntouttava työtoiminta -lain arviointiprojekti alkanut

Aktivointi ja kuntouttava työtoiminta tarkoittavat uudistuksia, joissa oikeus toimeentuloturvaetuksiin ja velvollisuus aktivoitimiin osallistumiseen liitetään toisiinsa. Syyskuun alusta 2001 voimaantuleva uusi lainsäädäntö kuntouttavasta työtoiminnasta vahvistaa työ- ja sosiaalishallinnossa toteutettua aktivointipolitiikkaa.

Aktiivisen sosiaalipolitiikan reformi luo kunnille uuden haastavan tehtävän ja velvoittaa uudella tavalla työ- ja sosiaalishallintoa yhteistyöhön vaikeimmin työllistyvien aktivoinnissa. Siksi on nähty tärkeäksi, että uudistusta arvioidaan huolellisesti. Reformissa on myös kysymys kansalaisten sosiaalisten oikeuksien ja velvollisuuksien uudelta määrittelystä, minkä vuoksi on tärkeää saada tietoa reformin tuloksista ja toimivuudesta erityisesti asiakkaiden näkökulmasta.

Eduskunta on säätäessään lain kuntouttavasta työtoiminnasta edellyttänyt, että lainsäädännön täytäntöönpanoa ja vaikutuksia kohderyhmään kuuluvien henkilöiden syrjäytymisen ehkäisemiseen, kuntoutumiseen ja työllistymiseen seurataan ja seurannan perusteella annetaan selvitys eduskunnalle vuoden 2002 loppuun mennessä. Stakes toteuttaa yhteistyössä työministe-

riön kanssa uudistuksen kehittämis- ja arviointitutkimusprojektin.

Projektin tavoitteet voidaan ilmaista seuraavasti:

1. tukea kuntia ja työvoimaviranomaisia yhdessä löytämään ja kehittämään aktivointisuunnitelmien ja kuntouttavan työtoiminnan toimivia malleja,
2. tutkia aktivoinnin toteutustapoja ja vaikutuksia asiakastasolla,
3. arvioida aktiivisen sosiaalipolitiikan reformin vaikutuksia valtakunnallisella ja paikallisella tasolla ja
4. saattaa tutkimus- ja kehittämistoiminnan tulokset kansainväliseen ja valtakunnalliseen keskusteluun.

Projektissa selvitetään laajalla otoksella aktivointisuunnitelmaan ja kuntouttavan työtoiminnan vaikutuksia valtakunnallisella, paikallisella ja asiakastasolla. Tietoa kerätään heti uudistuksen täytäntöönpanon alettua syksyllä 2001 ja sen jälkeen eri seurantajaksoina.

Lisätietoja tutkimuksesta antavat tutkimusprofessorit Matti Heikkilä ja Mikko Mäntysaari sekä tutkijat Elsa Keskitalo ja Tuija Lindqvist.

Uusia julkaisuja ja puheenvuoroja

Forsberg, Hannele (2000) Lapsen näkökulmaa tavoittamassa – arviointitutkimus turvakotien lapsikeskeisyyttä kehittävistä projekteista. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 24.

Karjalainen, Pekka (2001) Sosiaalityötä yhteiskunnan reunoilla. Espoon Diakoniasäätiön tukiasuntotoiminta ja Silta-projekti. Tiedustelut Espoon Diakoniasäätiö.

Patomäki, Aija (2001) Ikääntyvän työttömän työllistymisen esteet. Stakes, FinSoc Työpapereita 2/2001.

Suomen Kuntaliitto, sisäasiainministeriö, valtiovarainministeriö (2001) Kohti julkisten palvelujen yhteistä arviointia. Keskustelualoite. Helsinki 2001.

Tulossa!

Tarja Kauppila (2001) Sosiaalityön laadun parantaminen tietotekniikan avulla 1998-2000. LopPURAPORTTI. Stakes FinSoc Arviointiraportteja 1/2001.

Tarja Kauppilan raportti kuvaa Kuopion sosiaali- ja terveyskeskuksessa 1998-2000 toteutettua tutkimus- ja kehittämishanketta. Tavoitteena oli arvioida ja parantaa erityisesti lapsiperheiden kanssa tehtävän sosiaalityön laatua. Projektissa kehitettiin tietotekniikkaa apuvälineeksi sosiaalityön työprosessien uudistamisessa, laadittaessa asiakaskohtaisia suunnitelmia ja käytettäväksi sosiaalityön arvioinnissa. Erityisenä kohteena oli kehittää Pallas-perhehuoltotietojärjestelmän Sosiaalityön vaikuttavuus-osiota. Lisäksi paneudutaan asiakaskohtaisten suunnitelmien laadintaan.

Raportti ilmestyy toukokuussa ja aloittaa FinSocin uuden empiirisiä arviointitutkimuksia esittelevän julkaisusarjan FinSoc Arviointiraportteja

Ikääntyvien työllistymisen esteet metaevaluaation kohteena

Aija Patomäki. Ikääntyvän työtömän työllistymisen esteet. Stakes, FinSoc Työpapereita 2/2001. Helsinki 2001

FinSocin työpapereita sarjassa julkaistu meta-evaluaatiotutkimus on herättänyt laajaa mielenkiintoa. Useiden meta-analysoitujen tutkimusten mukaan ikääntyvien työttömien työllistymisen todennäköisyys pysyy pienenä silloinkin, kun työnhakija on hyvin koulutettu ja työkykyinen, hän hakee aktiivisesti töitä tai osallistuu työvoimapolitiisiin aktivointitoimenpiteisiin. Tutkimuskohdeena ovat olleet työhön suuntautuneet ikääntyvät työttömät.

Tutkimus on meta-analyysi, aineistona on käytetty valmiita, pääasiassa kirjallisia lähteitä: suomalaisia ja ulkomai-

sia tutkimuksia, artikkeleita, tilastoja ja työvoimapolitiittisia arviointiraportteja.

Työhön suuntautuneiden ikääntyvien työttömien työllistymisen esteet on jaettu tutkimuksessa kolmeen pääryhmään: yksilöllisiin tekijöihin, sosiaaliturvan kannustinongelmiin ja ikääntyvän työvoiman heikkoon kysyntään. Tutkimuksessa painotettiin työmarkkinoiden rakenteeseen ja ikääntyvän työvoiman heikkoon kysyntään liittyviä työllistymisen esteitä, jotka nousevat selvimmän esiin työhön suuntautuneilla työttömillä. Ikääntyvien työttömyyden katkaisee usein muutamaksi kuukaudeksi työvoimapolitiittinen toimenpide, joka kuitenkin harvoin johtaa pidempään työsuhteeseen. Nousukaudellakin lähes ainoiksi pidempiaikaisiksi työllistymiskeinoiksi ovat osoittautuneet yrittäjäksi

ryhtyminen tai työllistyminen aiemmalle työnantajalle.

Tutkimus korostaa, että ikääntyvät eivät ole työllistymisen todennäköisyydessä yhtenäinen joukko: Vielä 45-54-vuotiaana uudelleen työllistymisen mahdollisuudet ovat kohtuullisen hyvät, mutta 55-64-vuotiaista työttömistä työllistyy enää muutama prosentti.

Raportti perustuu Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan laitokselle tehtyyn pro gradu -tutkielmaan. Aija Patomäki osallistui tutkielmaa tehdessään Stake-sin sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmän FinSocin, opiskelijaryhmään.

TUIJA LINDQVIST

Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin

Arviointi sosiaalipalveluissa. Katsaus arvioinnin peruskysymyksiin. Stakes, FinSoc työpapereita 3/2001.

Arviointi on vaativa prosessi. Tästä syystä on hyödyllistä tuntea sen eri vaiheita ja siihen liittyviä valintoja ja kysymyksiä. Monissa tapauksissa arvioinnit toteutetaan tilaamalla ulkopuolisilta tekijöiltä. Tästä syystä voi olla hyödyllistä, että arviointia käsitellään myös tilaajan ja tekijän yhteistyön kannalta. Minkälaisissa asioissa arvioinnin tilaamisesta voisi olla hyötyä? Missä ovat ylipäänsä

arvioinnin mahdollisuudet ja rajat? Minkälaisissa kysymyksissä itsearviointi on käyttökelpoinen? Minkälaisia eettisiä kysymyksiä arviointiin liittyy? Näitä kysymyksiä mm. käsitellään uudessa julkaisussa "katsaus arvioinnin peruskysymyksiin".

Katsaus jäsentää arvioinnin peruskysymyksiä sekä paikkaa ja mahdollisuuksia sosiaalipalvelujen kehittämisessä. Tärkeimmiksi kohderyhmiksi sosiaalipalvelujen evaluaatioryhmä FinSoc on ajatellut sekä päättäjiä että sosiaalipalvelujen ammattilaisia, joilla ei ole erityistä koulutusta arviointiin sekä kun-

tien tarkastuslautakunnat. Katsaukselle löytynee käyttöä myös alan ammatillisessa koulutuksessa.

Katsaus jakaantuu lukuihin, jotka käsittelevät

- arvioinnin peruskäsitteitä
- arvioinnin etiikkaa
- arviointiprosessin suunnittelua ja toteutusta sekä
- arvioinnin asetelmia ja menetelmiä.

Katsaus lähtee arvioinnin käsitteestä, arvoista ja arvottamisesta. Se käsittelee eri asioihin kohdistuvaa arviointia

kuten palvelujen toimivuutta, tehokkuutta ja vaikuttavuutta koskevaa arviointia.

Arvot ja eettiset periaatteet liittyvät arviointiin monella tapaa. Arviointiin liittyy usein monenlaisia ja monelta taholta tulevia odotuksia, usein ristiriitaisiakin. Pohditaan, minkälaisia eettisiä valintoja arvioija joutuu tekemään. Eriksen tarkastellaan arvioijan, ja tilaajan ja päättäjän etiikkaa.

Arviointiprosessi jäsenetään vaiheisiin ja ydinkysymyksiä tarkastellaan vaiheittain. Näkökulmana on päättäjien, tilaajien ja arvioinnin tekijän yhteistyö.

Katsaus valottaa jonkin verran myös erilaisia arvioinnin muotoja ja niiden eroja lähinnä kuvataan, mihin kysymyksiin eri muodot voivat antaa vastauksia.

Katsauksen kirjoittanut FinSoc-ryhmä on saanut kommentteja ja ehdotuksia isolta ja monipuoliselta joukolta sosiaalialan ja arvioinnin asiantuntijoita. Julkaisu on maksuton.

Tilaukset Hilikka Nyströmiltä, puh. (09) 3967 2313, fax (09) 3967 2227 ja sähköposti hilkka.nystrom@stakes.fi

Kongresseja tulossa:

Tampere 4. – 6.7.2002

4th International Conference on Evaluation for Practice

A Meetingpoint for Various and Complementary Approaches

Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan laitos ja FinSoc lupautuivat viime kesänä Huddersfieldissä pidetyssä edellisessä kongressissa järjestämään kongressin ensi kesänä Suomessa. Kongressissa professori Ilmari Rostila kutsui Vzáinämöisen nuotilla laulaen Euroopasta, Amerikasta, Australiasta ja useista Aasian ja Afrikan maista kongressiin kokoontuneet evaluaation tutkijat seuraavan kerran Suomeen. Ensimmäinen ja kolmas kongressi on järjestetty Huddersfieldissä ja järjestyksessä toinen Miamiassa Floridassa.

Evaluation for Practice -kongressi määrittelee käytännön laajasti hyvinvointipalvelujen (human services) käytännöiksi. Kongressissa esiteltävää eva-

luaatitutkimusta on voitu siis tehdä vaikkapa kriminologian, koulutuksen ja kasvatuksen, terveyden ja sosiaalialan tutkimuksen aiheista.

Järjestävien tahojen lisäksi ovat mukaan tukijoiksi ilmoittautuneet tässä vaiheessa: Society for Social Work and Research (SSWR, USA) ; Centre for Evaluation Studies, & Centre for Applied Childhood Studies, University of Huddersfield, FES- Suomen arviointiyhdistys, kaikki pohjoismaiset Sosiaalityön tutkimuksen seurat eli FORSA, Hämeen osaamiskeskus. Lisää kanssajärjestäjiä on tulossa.

Lisätietoja antavat tässä vaiheessa esim. professori Ilmari Rostila, Jyväskylän yliopisto, email rostila@dodo.jyu.fi, p. (014) 260 2917, 040 522 9301 ja FinSocissa Riitta Haverinen, riitta.haverinen@stakes.fi. p. (09) 3967 2087 ja Tuija Lindqvist, tuija.lindqvist@stakes.fi, p. (09) 3967 2292.

FinSoc kontaktitiedot

STAKESIN SOSIAALIPALVELUJEN
EVALUAATIORYHMÄ, FINSOC
www.stakes.fi/palvelut/finsoc

FinSoc -ryhmän päällikkö
Tutkimusprofessori
Mikko Mäntysaari
Puh. 09-3967 2302
Email: mikko.mantysaari@stakes.fi

Tutkija
Sirpa Andersson
Puh. 09-3967 2216
Email: sirpa.andersson@stakes.fi

Kehittämispäällikkö
Riitta Haverinen
Puh. 09-3967 2087
Email: riitta.haverinen@stakes.fi

Tutkija
Anne Kainlauri
Puh. 09-3967 2232
Email: anne.kainlauri@stakes.fi

Tutkija
Pekka Karjalainen
Puh. 09-3967 2055
Email: pekka.karjalainen@stakes.fi

Lakimies
Erkki Kemppainen
Puh. 09-3967 2328
Email: erkki.kemppainen@stakes.fi

Tutkija
Tuija Lindqvist
Puh. 09-3967 2292
Email: tuija.lindqvist@stakes.fi

Kehittämispäällikkö
Maisa Maaniittu
Puh. 09-3967 2214
Email: maisa.maaniittu@stakes.fi

FinSocin JULKAISUJEN TILAUKSET:
Toimistosihtööri
Hilka Nyström
Puh. 09-3967 2313
Email: hilka.nystrom@stakes.fi

Erikoissuunnittelija
Eeva Päivarinta
Puh. 09-3967 2214
Email: eeva.paivarinta@stakes.fi

FinSocNews 2/00 • uutiskirje
sosiaalihuollon arvioinnista.
Julkaisija: FinSoc-sosiaalipal-
velujen evaluaatioryhmä, Sta-
kes. **Päätoimittaja:** Mikko
Mäntysaari. **Email:** mikko.man-
tysaari@stakes.fi **Toimittaja:**
Maisa Maaniittu **Email:** maisa.
maaniittu@stakes.fi
Osoite: Siltasaarenkatu 18,
00530 Helsinki.

ISSN 1458-1744

Tampere 1. – 5.7.2001
3rd International Conference
on Social Work in Health and
Mental Health

Tämän lehden viime numerossa
laajasti esitelty Sosiaalityön, ter-
veyden ja mielenterveyden maa-
ilmankongressi lähestyy. Tampe-
reella on 1.-5. heinäkuuta mah-
dollisuus kuulla mm. Ed Mullenia,
joka on pitkään kehittänyt
sosiaalityön evaluaatiota Colum-
bian yliopistossa. Ilmari Rostila
koordinoi Sophia Dzidgielewskin
kanssa evaluaatiosessioita D2 ja
D3. Esityksiä on näissä sessioissa
yhteensä 12.

*Lisätietoja www.congcreator.com
alaotsikolla swh2001.*

Tilaukortti

Tilaan

- FinSoc News -uutiskirjeen
 seuraavat FinSoc -julkaisut (nimi):

Nimi: _____
Toimipaikka: _____
Osoite: _____

Posti-
merkki

Toimistosihtööri
Hilka Nyström
Stakes
PL 220
00531 Helsinki